

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ Антонъ Борлаковъ.

СЪДЪРЖАНИЕ:

I. Отъ теорията за практиката.

1. Николай Тодоровъ. — Тѣ идатъ. . .
2. Сава Поповъ. — Възпитателни грижи за изостазени и недъгави деца въ Прага.
3. Г. Червенковъ. — Впечатления отъ Магдебургското окитно училище.
4. Мл. Маноловъ. — Класна или предметна система въ прогимназията.
5. И. Вачковъ. — Психически върху началното смѣтане

II. Изъ практиката за практиката.

1. И. Беневъ. — Да бъдемъ добри.
2. Д. Марчевски. — Есень въ градината.
3. Ант. Борлаковъ. — Какъ поникватъ семената.
4. Ж. Аугсбургъ. — Рисунки съ тебеширъ.
5. Ал. Симидчиевъ. — Пѣсни : а) Есень, б) Гората жъгтѣ.
6. Н. Аргировъ. — Пѣсни : а) Лечко, б) Орачъ, в) Молитва.
7. Николай Тодоровъ. — Де Кога ?

III. Изъ училището и живота.

1. Училищни реформи въ Австрия.
2. Подготовка на основнитѣ учители въ Полша.
3. Едно полезно нововъведение въ моравскитѣ училища.
4. Училищни бани въ Полша.

IV. Книгописъ.

1. Д-ръ Ж. Демооръ и Т. Жонксеръ — Наука за възпитанието.
2. Д-ръ Томасъ Джесъ Джонсъ — Четири главни елемента на образованието.
3. Вл. Н. Даскаловъ. — На къде ?

Редакция и администрация

Варна,

ул. Кр. Мирски, 14.

РА 716

„Педагогическа практика“ презъ 1928/1929 год.,

както и презъ изтеклия седмъ години, ще дава статии върху приложбата на съвременнитъ педагогически искания въ първоначалното училище и прогимназията и ще поднася отборъ практически материали, съ които може да се импулсира и подпомогне учителювото творчество въ обучението и възпитанието.

Въ отдѣла „Отъ теорията за практиката“ ще бждатъ помѣстени редица статии върху новитъ реформени училища, активното възпитание, цялостното (комплексното) обучение, активния методъ и приложбата му въ обучението по различнитъ учебни предмети; въ отдѣла „Изъ практиката за практиката“ — много лекции и скици отъ комплексно и активно обучение, нови нотирани едногласни и двугласни детски пѣсни, уроци по ритмична и символична гимнастика, образци и упътвания за натурно и декоративно рисуване, за рѣчна работа и др.; въ отдѣла „Книгописъ и рецензии“ — режюмета на ценни педагогически съчинения, излѣзли презъ последнитъ години въ западноевропейската литература.

Осмата годишнина на „Педагогическа практика“ започва отъ 1 октомврий 1928 год. и завършва на 1 юний 1929 год. Ще бждатъ дадени 8 книги въ обемъ по 3—4 печатни коли — най-малко 25 печатни коли годишно.

Годишенъ абонаментъ:

а) за България	100 лева
б) за чужбина	120 лева

Абонаментътъ се предплаща.

Абонирането става чрезъ книжари, настоятели или направо въ администрацията на списанието. Настоятелъ може да бжде всѣки учителъ, който запише най-малко петъ абоната. На настоятелитъ и книжаритъ се прави 20% отстъпъ.

Пълни течения отъ изтеклия годишнина на списанието се отстъпватъ по следнитъ цени:

а) Год. V (1925—1926 г.)	60 лева
б) Год. VI (1926—1927) <i>подвързано</i>	100 лева
в) Год. VII (1927—1928)	80 лева
- I (1921), II (1922), III (1923) и IV (1924) г. сж изчерпани.

Всичко, що се отнася до списанието — писма, пари и ржкописи — се изпраща на адресъ: Антонъ Борлаковъ, ул. Кръстю Мирски, № 14, гр. Варна.

„Педагогическа практика“ е одобрена отъ Министерството на народното просвѣщение за училищнитъ библиотеки съ окржжно № 9925 отъ 11 априль 1921 г.

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ Антонъ Борлаковъ.

Николай Тодоровъ — Сливень.

Тѣ идатъ....

Оставете децата да дохождатъ при мене...
Лука 18, 16.

Изъ улици, по дворове, по мегдани, навредъ — въ села и градове — се чува радостниятъ шумъ на приятно развълнувани деца. Съ замургавѣли и опечени отъ лѣтната жегга, но свѣтнали отъ радостта на днешния день лица, въ весела надпревара, тѣ търчатъ къмъ осиротѣлото и запусѣло доскоро училище. Десетки, стотици, хиляди — стотици хиляди деца идатъ при насъ съ чисти и отворени сърдца, готови да ни дадатъ всичката нѣжна любовъ на своята невинна и довѣрчива душа.

Тѣ идатъ. . . Стотици хиляди деца, цѣла утрешна България иде и слѣга въ ржцетѣ на скрижалитѣ на своята бѣднина. А днешна България, въ лицето на своитѣ здрави, останали встрани отъ бѣсния вихъръ на личнитѣ интереси и страсти, синове, ни гледа съ упованието на вѣрващия пустиникъ, виждайки въ насъ образа на нѣкогашния „даскалъ“, далъ ума, сърдцето, волята и кръвта си за политическата ѣ свобода.

Тѣ идатъ на буйно шумящи вълни. И вѣрващитѣ въ добрата звезда на народа ни виждатъ въ веселата врѣва на тия живи вълни залога за честити дни. И се радватъ на далечното сияние, въ което се ражда утрешния день, прочистенъ и отгърсенъ отъ пороцитѣ, свили днесъ тъй дълбоко гнѣздата си въ народната снага и заплашили съ пълно разложение държавния ни организъмъ.

Едниѣ идатъ чисти и невинни, готови чрезъ любовта си да съгласуватъ поривитѣ на своята неукрепнала душа съ нашата воля; другитѣ, изплашени отъ мрачнитѣ и буреносни облаци, що покриватъ небето на днешния общественъ жи-

вотъ, обръщатъ очи къмъ насъ и чакатъ отъ училището да повѣе яснецъ.

Еднитѣ идатъ съ любовъ, другитѣ ги изпращатъ съ надежда.

Ща дадемъ ли любовта си на малкитѣ, за да се оправдае надеждата на голѣмитѣ?

* * *

Ние поставяме надеждитѣ на обществото въ училището въ зависимостъ отъ любовта на последното къмъ своитѣ питомци, убедени твърдо и неизмѣнно, че само училище, което посрѣща тълпеститѣ се край оградитѣ му палавници съ божествената благостъ на Иисуса и съ вѣрата, че, наистина, тѣхно е царството небесно, — само такова училище притежава ключоветѣ за дверитѣ на тѣхната светая светихъ.

Училище, което причаква ученицитѣ си съ строгия и бездушенъ погледъ на господаря къмъ робитѣ си и изгражда своя авторитетъ върху правото на силния, — такова училище не може да попадне никога въ ония пжтища, които водятъ къмъ душата на детето. И злото не щѣше да е тѣй страшно, ако, останала скрита и недостъпна, тази душа можеше да запази въ такова училище своята свежестъ и чистота. За нещастие, нѣжна и крайно отзивчива, тя реагира на насилието и то съ отрицателни чувства и стремежи, които оставятъ дълбоки следи и утаяватъ въ нея трайно настрояние срещу всѣка властъ, срещу всѣки авторитетъ, па билъ той и отъ божественъ произходъ.

Любовта за душата е като слънцето за земята.

Училище, въ което слънцето не прониква, не е тѣй пакостно, както онова, въ което, вмѣсто поривитѣ на любовта, владѣе насилието. Защото, ако въ едното заболява тѣлото, въ другото загива душата.

Миловидната и непристорена усмивка на учителя, кротката му и блага речъ, братското му и сърдечно отнасяне огрѣватъ и стоплятъ душата на детето и оплодяватъ въ нея всички божествени заложби и предразположения.

Наопаки. Ненавистната или безучастна фигура на учителя, строгата му и сърдита речъ, надменното му и гордо отнасяне съ децата, смразява тѣхния духъ, сковава всичко и оставя да вилнѣе въ него само омразата.

Любовта приобщава учителя съ ученицитѣ

А училище, което обединява и организира обществения животъ на своитѣ питомци съ силата на взаимната любовъ, която разтваря и чисти всички зли помисли, желания и страсти, — само такова училище *възпитава*, само то е истински *възпитателенъ домъ*.

И обществото, въ лицето на държавата, може съ вѣра да чака, че отъ неговитѣ скути ще повѣе яснецъ, който

ще разпръсне и стопи буреноснитѣ облаци, които днесъ покриватъ небето му и го заплашватъ съ катастрофа.

Наопаки. Училище, което само съ силата на закона и правилника установява своята властъ и създава механична връзка между учители и ученици, колкото да осигури необходимия редъ за обучението, станало едничка негова целъ, — такова училище *дресира*, но не *възпитава*. Неговитѣ ученици, като преминатъ всичкитѣ му степени, може да станатъ добри стопани, занаятчии, индустриалци, търговци, лѣкари, адвокати и пр. и пр., но само за себе си — не и за другитѣ.

Защото да се жертвува за другитѣ е готовъ и може само оня, който има сърдце, приучено да трепти въ унисонъ съ сърдцето на ближния. А такова сърдце крепне и зрѣ само въ училищна срѣда, обилно огръвана и стопляна отъ божествения пламъкъ на всепобѣдната любовъ — слънце на човѣчността.

Нека това слънце залѣе съ свѣтлината си и сгрѣе съ топлината си всички училища и тълпящитѣ се въ тѣхъ подрастващи поколения.

Тѣ идатъ, и обществото ги изпраща за това при насъ. Защото въ тѣхъ е царството небесно!

Сава Поповъ — Варна.

Възпитателни грижи

за изоставени и неджгави деца въ Прага.

I

Угасналъ е пламъкътъ на животъ въ очитѣ на болничавитѣ, уродливитѣ, неджгавитѣ деца. Тѣмъ сж чужди свѣлитѣ радости на детскитѣ години. Растатъ въ тжжна меланхолия и усамотение, а като възрастни, сж бремене и за себе и за обществото.

Дали тѣ сж дошли на свѣта, за да изкупятъ прегръшенията на родители и прародители, или сж рожба на капризната природа — все едно: тѣ сж умрѣли за живота.

Тѣй сме мислили. Тѣй мислятъ мнозина и сега. Онова, обаче, което видѣхме въ Пражкитѣ институти за възпитание на такива деца отрича тия мисли.

Добри педагози, вдъхновени филантропи и влюбени въ своето призвание учители — художници чрезъ своитѣ възпитателни грижи за тия деца не само че сж ги спечелили за живота, за неговитѣ радости и практически нужди, но сж открили въ тѣхъ истински съкровища отъ доброта, привързаностъ къмъ живота, любовъ къмъ труда и художествени заложби.

Посетихме института на *Бакум*. Посрещна ни самъ той. Минахме презъ малка градинка, отъ лехитѣ на която надничатъ любопитни детски очички. Отвеждатъ ни въ недо-вършено здание, и тамъ предъ насъ се възправя вдѣхнове-ната фигура на тоя човѣкъ, въ погледа на който гори огъня на подвига и безумието на гения. Той направи кратъкъ док-ладъ за състоянието на института следъ войнитѣ и набеляза главнитѣ принципи, върху които се гради работата въ него. А тѣзи принципи сж два: *отношение на близостъ между учи-тель и ученици и подготвяне последнитѣ за практическитѣ нужди на живота*. Въпросътъ за отношенията между учителътъ и детето го е занимавалъ отъ дълги години, още като учи-тель въ провинцията! Учителътъ стоялъ високо, а детето било понижено. Той се грижелъ да се сближи съ децата, да стане тѣхенъ по-старъ другаръ, който знае повече отъ тѣхъ и своитѣ знания сподѣля съ тѣхъ. Работейки въ тая насока, той постигналъ сближението. Тогава децата не очаквали звънеца за дома. Тѣ оставали до смръкване въ квартирата или училището и когато казвали, че нищо не сж научили, тогава той билъ сигуренъ, че тогава най-много сж научили.

Повечето отъ децата въ института били съвсемъ недж-гави: съ изкривени кости, хроми, безъ достатъчно прѣсти. Когато около него се събирали такива неджгави сжщества, не знаелъ какво да ги прави. Да ги постави на ученическия чинъ би било за тѣхъ жестоко. По тѣхнитѣ лица той виж-далъ отпечатька на нещастие и мизерия. Трѣбвало най на-предъ да имъ се даде да разбератъ, че и тѣ могатъ да живѣятъ, да имъ се докаже, че и тѣ сж годни за живота. Той не почва ни съ четене, ни съ писане, ни съ смѣтане, а съ *игра*. Въ играта децата чувствуватъ съприкосновение съ живота. Тукъ има излъчване на душевни сили. Всѣка жиз-нена проява той използва за тѣхното възпитание. Отъ играта минава къмъ работа. Истинската работа приближава детето къмъ възрастния. А причини, които да каратъ децата да желаятъ работата, имало много. И тѣй като тѣ били недж-гави, трѣбвало да работятъ това, което било нужно за тѣх ното здраве. Тѣ почватъ да работятъ въ домакинството и се радвали, че могатъ да бждатъ полезни. Следъ това ги въвеж-датъ въ работилницитѣ и почватъ съ тѣхъ работа на инди-видуална почва. Обръщали голѣмо внимание, щото отдѣл-нитѣ индивиди да образуватъ нѣщо цѣло, за да се взаимно допълватъ. Трѣбвало да научатъ такава работа, отъ която въ бждеще да се издържатъ. Тѣ не сж могли да вършатъ тежка работа и тогава се дошло до парадокса да научатъ работа художествена, специална. Голѣмото предимство на възпитанието тука е, че всѣка работа е въплотение на една идея.

Покрай картинитѣ и предметитѣ съ рѣдка художестве-

на стойност — дѣло на неджгави деца при института, показва ни се едно дѣвено съндѣче, предназначено за подарѣкъ на президента по случай 10 години отъ освобождението на републиката. Това съндѣче, което е чудо на рѣзбарското изкуство, е издѣло изъ подъ длетото на уродливо дете, което при постъпването си въ института било съ помжтенъ разсѣдѣкъ, а сега, следъ нѣколко годишно пребиваване тукъ, се отличава съ рѣдка интелигентностъ. На 4 тѣхъ страни на съндѣчето то е представило въ барелефъ 4 момента отъ историята на чехския народъ. Никога не ще забравя едната страна, на която бѣ представена страшна символична картина: настрѣхнали черни орли — враговетѣ на републиката.

Въ дърводѣлската работилница при института видѣхме множество други художествени издѣлия, които биха правили честъ на най голѣмия майсторъ на длетото.

Ала онова, което ни порази, което овлажни считѣ и накаса да проридаятъ душитѣ на всички, бѣ хорътъ на Бакули. Смѣсенъ хоръ отъ питомцитѣ при института изпълни съ такова съвършенство нѣколко хорови пѣсни, че се почувствувахме като попаднали въ нѣкой вълшебенъ миръ. Указа се, че голѣмиятъ педагогъ и префинанъ естетъ, притежавалъ и нѣжна музикална душа. Неговиятъ хоръ пѣялъ въ Пражката опера. Съ него той странствувалъ изъ Америка, Франция, Швейцария и другаде, за да събира сръдства за подържане на заведението си и да пропагандира своитѣ възпитателни идеи.

Институтътъ е частно дѣло на Бакули. Дълги години това дѣло е крѣяло, докато единъ богатъ американецъ не го финансиралъ, за да стѣпи здраво на краката си. Сега то има подкрепата и на Пражката община. За довършване на зданието поднесохме малѣкъ париченъ даръ. Бакули за яви, че нѣколкото тухли, които ще се купятъ съ тоя даръ, ще символизируютъ сръдцето на българския учителъ, вграденъ въ стенигъ на неговия институтъ.

II

Професоръ Августъ Бартошъ, младъ човѣкъ, съ високо умно чело, ни посрещна предъ входа на *Едличковия институтъ* и бѣ тъй добъръ да ни разведе изъ павилионитѣ и работилницитѣ на института и ни запознае съ организацията му.

Едличковиятъ институтъ е сжщо частно дѣло, съ сжжитѣ възпитателни задачи: да ободри духътъ на своитѣ питомци съ сръдствата на науката, изкуството и сръчностигъ и като ги подготви до съвършенство въ известень занаятъ, да имъ обезпечи сръдства за препитание,

Тукъ сж прибрани 140 деца отъ различна възраст, полъ и съ различни тѣлесни недостатъци. Съобразно съ възрастта, неджжитъ и индивидуалнитъ способности сж разпредѣлени и въ работилницитъ: шивалня, общарница, дърводѣлница, печатница, желѣзарска работилница, работилница за ортопедически прибори (ржце и крака), килимарска работилница и рисувателна зала. Освенъ това, има цвѣтна градина съ оранжерии и кухни, въ които се домакинствува. Въ рисувателната зала има три голѣми стерископа, които сж винаги на разположение на децата. Тѣ сж незамѣнимо помагало за тѣхното художествено възпитание. Има и салонъ съ проекционенъ апаратъ. Тукъ предъ насъ се показва въ известни картини голѣма частъ отъ живота на института. Видѣхме деца безъ ржце, безъ крака, които съ помощта на ортопедиката ставатъ годни за работа и постигатъ съвршенство въ нея. Видѣхме какъ голѣма частъ отъ времето за занятия се прекарва въ излети изъ близката и далечна околностъ, кждето си строятъ палатки и въ най близко единение съ природата се изучва нейния животъ, а заедно съ това се използватъ нейния въздухъ и слънцето за укрепване на здравето.

Централниятъ принципъ, който движи цѣлата възпитателна система въ института, е принципътъ на активността, тълкуванъ въ най широка смисълъ. Дисциплини, изучаването на които предполага наблюдение, като геология, ботаника, зоология и др., се изучаватъ безъ друго въ природата. При рисуването се дава пълна свобода на фантазията. Дава се идея, която се въплотява въ всевъзможни форми и композиции. Представена е въ картини, събрани въ албуми съ обеснителни текстове, цѣлата история на Чехия. Всичко блещи отъ чистота и изящностъ.

Въ килимарската работилница се тъкатъ килими, които поразяватъ съ художествената си изработка. Въ единъ килимъ е вплетена цѣла приказка отъ бр. Гримъ; въ други сж илюстрирани пакъ моменти отъ чехската история, а въ трети съ огромни размѣри (10 м. на 10 м.) е изплетенъ цѣлия гръдъ Прага.

Отъ пълния съ взевъзможни музикални инструменти шкафъ, може пъкъ да се сжди, доколко е застѣпено музикалното възпитание при института.

Накжсо, Едличковиятъ институтъ е обширна лаборатория за радостенъ трудъ, щастие и благосъстояние на стотици онеправдани отъ сждбата човѣшки сжществъ. На входа на тази лаборатория смѣло може да се пише: *„Елате тукъ всички, които сте оставили всяка надежда“*.

Не ще забравя пълния съ животъ, довѣрие и безмѣрна признателностъ погледъ на едно 7 годишно момченце, което по поржка на професоръ Августинъ направи нѣколко крач-

ки къмъ него съ новитѣ си, отъ преди два дена поставени, изкуствени нозе. Живъ трупъ до преди два дена, сега то предпазливо, но съ блѣснали отъ радостъ очички правѣше първитѣ крачки въ живота.

III

На 32 километра югоизточно отъ Прага, посрѣдъ борови гори и овсшни градини, е скътано голѣмо, бихъ казалъ, общечовѣшко съкровище. Това е институтътъ *Ричани-Олиово*.

Винаги тъй съмъ си представялъ така нареченитѣ училища всрѣдъ природата — бленуваното училище на бъдещето: зеленина, цвѣтя, въздухъ, слънце и по срѣдата „кошерътъ“ — свършенна въ архитектурно отношение постройка, която дава подслонъ на трудолюбивитѣ пчелици.

Заведението съществува още отпреди войнитѣ, обаче, следъ войнитѣ, следъ освобождението, особено следъ избирането за общински съветникъ при Пражката община на *Д-ръ Ценкълъ* — единъ неуморимъ организаторъ на институтъ за социални грижи при общината — то добива пълна реорганизация въ вътрешния си животъ, и сега въ него иматъ достъпъ само деца съ вродени болезнени признаци или такива, които сж прекарвали тежка болестъ и дохождатъ тукъ да възобновятъ напълно силитѣ и здравето си.

Тая реорганизация съществува отъ 2 години. Заведението е за 120 деца на възраст отъ 6—14 години. Лѣчебното време е 4 месеца, а ония деца, които иматъ нужда отъ по-продължително лѣкуване, се изпращатъ въ други лѣчебни заведения.

Учебната програма е еднаква съ оная при обикновенитѣ училища съ тая разлика, че по-голѣмата частъ отъ учебното време се прекарва на открито — обучението е пренесено всрѣдъ природата. Режимътъ е санаториаленъ. Опредѣлено е точно времето за ставане отъ сънь, закуска, гимнастически упражнения, занятия, почивка, обѣдъ и пр. Главната възпитателна цель е да се приучатъ децата къмъ самодейностъ. Обръща се голѣмо внимание за всаждане хигиенически навици, които впоследствие ще се пренесатъ въ семейството.

Институтътъ Ричани е пакъ дѣло на частна инициатива. Единъ голѣмъ производителъ на захаръ, богатъ човѣкъ, който странствувалъ много по свѣта и виждалъ, какво се прави другаде за неджгавитѣ и болничави деца, бидейки съ челоувѣколюбиво сърдце и благородна душа, макаръ и бездетенъ, — направилъ предложение на Пражката община да купи земя и съгреди здание за училището, а той отстъпилъ приходить отъ 4 свои търговски къщи за издържането му. Въ условията си той искалъ, щого децата, които ще намѣрятъ прибежище въ това заведение, да взематъ непосредствено

участие въ ступанския му животъ, смѣтайки, че това ще бжде отъ голѣмо възпитателно значение за тѣхъ. Общината приема предложението и назначава комисия отъ лѣкари и педагози, които да опредѣлятъ мѣстото, ко-то трѣбало да се купи. Тогава се купило този имотъ съ 10.000 декара и се съградило училището. Това билъ преди 30 години.

Вжтрешната уредба на заведението Ричани е собразово въ всѣко отношение. Пространни свѣтли стаи, паркетирани коридори. Освенъ стаитѣ за занятия, въ които чинсвѣтѣ сж замѣнени съ малки удобни масички съ столчета, освенъ павилионитѣ за спане, грѣйнали въ чистота и бѣлезнина, има още различни кабинети, изолационна стая, гимнастически салонъ, читалня, рисувателна зала, амбулатория съ апаратъ за планинско слънце и пр. Въ сѣдство съ трапезарията видѣхме стая съ огромни шкафове, въ които се виждаха множество стѣклени сѣдове, пълни съ различни плодове. Тѣхното бране и приготвление било, както узнахме, дѣло на питомцитѣ.

Въ гимнастическия салонъ, украсенъ съ националнитѣ знамена на Чехославия и България и съ оригинални детски рисунки, бѣха изнесени съ вещина и грация нѣколко гимнастически упражнения. Застжлена е много ритмичната гимнастика съ пѣние и съпроводъ на пиано.

Близу до централното здание сж пристройкитѣ съ домашинския инвентаръ и съоржжения.

Изподъ инкубатора бѣха наизлѣзли току що излюпени съ стотици малки пиленца и, писукайки, търсѣха каточели покровителственото крило на майка си. . . .

Г. Червенковъ — София.

Впечатления отъ Магдебургското опитно училище.

То сществува като опитно училище отъ 1922 г.

Неговиятъ вжтрешенъ животъ и духъ сж близки до ония на Хамбургскитѣ общини, Берлинскитѣ „Lebensgemeinschaftsschulen“ и Дрезденското опитно училище.

То не е училище, „въ което се преподава“, „не е учебно заведение“, а — „възпитателенъ домъ“, който съ своята обстановка и животъ се приближава до семейството. Класната стая съ наредбата си — изпѣстрени стени, маси, вази, портретчета, приказниченъ кжтъ, чинове, наредени въ полукръжгъ, или пѣкъ съвсемъ изхвърлени — има видъ на домашенъ кжтъ, въ който детето непринудено, естествено се развива

Учителят е само заместник на родителят, който уважава и цени детската личност. Той не прави цифрена оценка на детските способности, а води системна характеристика за всяко дете. Не влиза вън от делението си, за да преподава „стъпмени вънщи лекции,“ а да изслушва детските преживявания и да поставя на разискване въпросите, които сж заинтересували децата. При тези разисквания учителят отбъгва да натрапва свои разбирания и тълкувания, а само следи хода на детските изложения. Щом децата се отклонят, той се намъсва, за да отклони незначителното, но, след като ги насочи към правия път, оставя ги сами да продължат и разрешат поставения въпрос.

Както въ всички нъмски опитни училища, и тук от делните учебни предмети — смътане, четене, пъние и т. н. — се сливат въ „цълостно обучение“ (Gesamtunterricht). Всички предмети, които влизат въ състава на това обучение, сж вътрешно обединени: всеки следващ е рожба на предиущия, а всички — съставят една цълост. Въ това училище се стремят да приложат цълостното обучение въ всички класове, но все пак въ горните класове се очертават от делни учебни предмети: смътане, химия, физика, гимнастика.

Зщо се предпочита „цълостното обучение“?

— На този въпрос ръководителят на училището Herr Rauch отговори: *„Обучението по от делни учебни предмети разкъсва взаимната връзка на цълостния детски живот. На цълния заобикалящ го свят детето гледа като на една цълост. То не го разбира на от делни предмети. Въ цълостното обучение ние се стремим да премажем онази разпокъсаност на подрастващия дух, която носи предметната система.“*

Главният принцип, на който се гради обучението, е принципът на самодейността. Чрез самодейност към самостоятелност!

Каква е програмата на това училище?

Нашият план и нашата програма е: да се изхожда от детето. Въ естественото развитие на детето има и план и планомерност! Тъх именно (тези скрити вътрешни детски сили) ние приемаме за ръководители на нашата работа! — казват въ Магдебургското опитно училище.

— Ръчната работа е въ услуга на цълостното обучение, а не от делен учебен предмет. Само при курсовите занятия тя е самоцел.

Как се отнасят към учебника въ Магдебургското училище?

— Тук се стремят да задушат онова значение, което има учебникът въ обикновените основни училища. Но все пак въ някои класове смътанката и читанката изпълняват старата си служба.

За четиво се използват и статийките на училищното вестниче: „Unsere Schulzeitung.“ Децата сами го списватъ и печататъ. Отдѣлни броеве отъ вестничето се посвещаватъ на родителитъ. Тъ се списватъ отъ учителитъ, които искатъ съ тѣхъ да популяризиратъ работата и идеитъ на опитното училище.

Тия детски вестничета помагатъ твърде много на обучението по езикознание.

По този пътъ у детето се изработва стилова вкусъ и усѣтъ, отъ една страна, а отъ друга — у него се будятъ съревнование и творчески духъ. Чрезъ своитъ статийки децата взаимно се превъзпитаватъ и облагородяватъ.

Печатането на вестника става въ училищната печатница. Въ нея работятъ деца отъ различни класове на групички по 10 души.

За да извършватъ по-бързо работата, разпредѣлятъ се на по-малки групички. Три отъ тѣхъ търсятъ букви и ги подреждаатъ въ жглитъ. Друга такава групичка корегира наредената за печатане плоча, която учителката-ръководителка прекорегирва. При самата печатна машина работятъ три деца: единъ върти колелото, други маже валяка съ печатарско мастило, а трети — помѣства чиститъ и изважда печатнитъ листове.

Децата не се грижатъ само за списването и печатането на вестника си, а и за илюстрирането му. Тъ сами търсятъ подходящи сюжети, които изрѣзватъ на дървени подложки — клишетата. Така малкитъ писатели и словослагатели ставатъ илюстратори на собственитъ си произведения.

Често пжти печатницата и трудътъ на децата се използватъ за печатане на външни поръчки, които се плащатъ. Полученитъ суми постъпватъ въ училищната каса. По този начинъ училището приучава децата на трудъ и имъ дава възможность да вкусятъ отъ плодоветъ му.

Въ Магдебургското опитно училище отдаватъ голѣмо значение на изкуството при своята възпитателна и учебна дейность.

Рисуване. Тукъ не гледатъ на последното каго на предметъ, което има за цель само да развие сръчностъ и наблюдателностъ, а, най-главно — да приучи децата да изказватъ чрезъ рисунката своитъ мисли и представи. Отъ тукъ произлиза и по-далечната цель: да се научатъ да разбиратъ чрезъ рисунката чуждитъ такива.

За тѣхъ рисуването има изразна сила. Него използватъ при всѣки учебенъ предметъ, особено при езикознанието. Съ илюстрация придружаватъ написанитъ си разказчета, а сжщо така и четенитъ такива.

Видно място отделят и за *драматизацията*. Тукъ тя служи като изходна точка за четене, разказване, история, илюстрация, писане, стилинъ разборъ.

Учителътъ разказва за епохата, презъ която се върши действието на прочетения разказъ, дава историческа характеристика на последната. Децата четатъ въ къщи поетично произведение и се опитватъ да драматизиратъ избранъ моментъ. Сценката си придружаватъ съ илюстрация на обстановка.

Написанитъ сцени се четатъ и критикуватъ отъ всички: първомъ откъмъ съдържание (спазена ли е разказната истина) и после — отъ кѣмъ стилъ и правописъ.

Драматичното изпълнение развива у децата интуитивна способностъ, ясенъ говоръ, сносна дикция, естетическо четене.

Ритмични игри Тѣ не се застъпватъ само въ отдѣленъ часъ, а и при езикознанието, — най-вече при изучаване на стихотворения. Съ движения децата предаватъ движенията и образитъ на разглежданото стихотворение, драматиченъ разказъ. За тѣхъ ритмиката не е само сръдство за приучване на тактъ, отмѣреностъ, плавностъ и грация, а и за изказване на мисли и настроения съ движения.

Съ изкуството не се изчерпва цѣлата учебно-възпитателна дейностъ въ това училище. Наредъ съ него тукъ се даватъ на ученицитъ здрави познания и опитностъ.

Ценни заслуги въ това отношение има разумното ръководене на обучението по естественитъ науки.

При него децата не изучаватъ книжно обекти и явления. а ги наблюдаватъ и ги възпроизвеждатъ и така сами се добиратъ до тѣхното разбиране, както и до онѣзи сръчности, които сж необходими въ живота. Тѣ прилагатъ практически познанията си и непосредствено се увѣряватъ въ тѣхната сила и сигурностъ.

Така напр., ученицитъ отъ последния класъ (който се равнява на нашъ III прогимназиаленъ класъ), следъ като учили по физика за телефона, бѣха се заели да го построятъ.

Всички елементи на телефона ученицитъ бѣха изработили сами и то така опростено, че всѣки би могълъ да разбере не само тѣхното устройство, а и физическитъ закони които ръководятъ цѣлия опитъ. Необходимия микрофонъ тѣ бѣха направили отъ капакъ на кутия за пури, поставенъ на дъсчена подложка. Въ сръдата му бѣха извъртѣли кржгъ, затуленъ отзадъ съ мукава, която изпълняваше службата на мембрана. Индукционниятъ апаратъ е изработенъ отъ цилиндрична подложка, свита съ спираленъ телъ, а дветѣ галванически батерии — отъ стъкленици съ налѣтъ разтворъ въ тѣхъ отъ киселина, въ която сж натопени една цинкова и две коксови пръчки. Скоро децата съединиха елементитъ и съ радостта на „откривачи“ се обадиха отъ телефонната

си станция: — „Алло, кой е тамъ? Моля кажете ни стихъ отъ голѣмъ български поетъ!“ И телефона имъ занесе Ботевия стихъ: — „Тозъ, който падне в'бой за свобода, Той не умира!“

Обучението по естественитѣ науки се ръководи отъ специалистъ. Той ръководи сжщо така ръчната работа, която поставя въ услуга и връзка съ естественитѣ науки и другитѣ изучавани предмети.

Често пжти ръчната работа се използва и за друго възпитателно въздействие: при занятията си по ръчна работа по голѣмитѣ ученици изработватъ на малкитѣ първачета необходимитѣ нагледни помагала по смѣтане и четене.

По ръчна работа въ свързка съ обучението по физика и химия ученицитѣ сж изработили най-разнообразни физически и химически уреди, а наредъ съ ученето по география и история сж изрѣзвали отъ дърво, боядисали и подредили села, улици отъ Магдебургъ, сръдновековни къщи и централния сръдновековенъ Магдебургъ.

По естествена история пкъ сж изработили уредъ за ежедневно показване растежа на растенията, тирариумъ, аквариумъ, костната система на много животни отъ картонъ, а по астрономия: уредъ за графическо изображение положението на слънцето презъ четиритѣ годишни времена и др.

Освенъ това, децата направили метеорологическа станция, която се състои отъ следнитѣ уреди: 1) една стъклена чаша за опредѣленіе на валежа; 2) термометъръ за ежедневно опредѣленіе на максималната и минимална температура и 3) вѣтропоказателъ.

Ежедневно децата отъ третия до последния класъ се редуватъ да наблюдаватъ и записватъ по уредитѣ всички климатични промѣни. Тѣ даватъ сведения за минималната и максималната температури, вѣтъра и посоката му, какво за облачаване има.

Тия сведения се излагатъ въ коридора и се провѣрять отъ останалитѣ деца, а сжщо и отъ самия учителъ.

Отъ момичетата не се изисква онази ръчна работа, която се изисква отъ момчетата. Но за смѣтка на това тѣ работять въ кухнята и се приучватъ на домакинство. Всѣки девически класъ има по четири часа седмично домакинство, които се взематъ обикновено непрекъснато. Приготвятъ най-разнообразни ястия. Зеленчуци за тѣхъ взематъ отъ училищната градина, разработвана отъ момчетата. Рецепти за ястия се даватъ отъ учителката-ръководителка. Сготвенитѣ ястия се даватъ на бедни, неработоспособни старци.

Извънопредѣленитѣ училищни занятия децата иматъ и „курсови занятия“. Чрезъ тѣхъ училището се стреми: 1) да приучи питомцитѣ си да използватъ разумно свободното си време; 2) да ги предпази отъ уличното въздействие

и 3) да развие у децата ония сръчности, онази специалност, към която тѣ иматъ наклонностъ. Само така учителятъ ще може да помогне на родителитѣ съ своя съветъ, когато ученикѣтъ ще трѣбза да напусне училището и си избере професия.

Родителитѣ взематъ живо участие въ живота на училището. Презъ всѣки четиринадесетъ дена се уреждатъ родителски срещи и класни родителски съвети.

Родителскиятъ съветъ, съставенъ отъ представители на родители на всѣки класъ, се поканва да присѣдства въ училищнитѣ конференции при разискване на по важни въпроси.

При курсовитѣ занятия се застъпватъ английски езикъ, стенография, подвързия, дърводѣлство, музика, поетиченъ и драматиченъ разборъ, ритмична гимнастика, шевъ. Всѣко дете си избира доброволно, по желание, по едно отъ тѣзи курсови занятия. Ако желае, то може да посещава най-много до четири курса. Може да ги смѣнява следъ половинъ годишно посещение. При нѣкои отъ тия курсови занятия съблюдаватъ и развитието на детето.

Тѣ се ръководятъ отъ всички учители, а не отъ специалисти.

Въ долнитѣ класове цѣлостното обучение обхваща напълно всички учебни предмети. За негово изходно начало се използватъ: 1) детскитѣ преживявания и 2) детскиятъ интересъ.

Следъ всѣки празниченъ день децата разказватъ, какво сж видѣли, преживѣли, прочели. Тѣзи часове се наричатъ „свободни часове“. При тѣхъ отъ онова, което най-силно заинтересува децата, се развива цѣлостното обучение. Наближава Коледа. Всички деца се интересуватъ и говорятъ за голѣмия празникъ. „Дѣдо Коледаръ“ съ своето облѣкло и подарѣци служи дълго време на първитѣ и вторитѣ отдѣления за обектъ на цѣлостно обучение. Приготвятъ се подарѣци за коледната елха, правятъ се изчисления на разходите за тѣхъ, рисува се дѣдо Коледаръ, а подъ рисунката се пише описание на облѣклото му и пр.

Интересно е, че тукъ поставятъ твърде често рисуването въ услуга на писането. Съ това целятъ да дадатъ нагледна иллюстрация на мисълта.

Друго интересно при писането тукъ е, че децата се ползватъ съ свободенъ изборъ на почеркъ. — „Нека всѣко дете прояви своята индивидуалностъ въ него!“ — казватъ учителитѣ.

Четенето влиза въ състава на цѣлостното обучение. Като нагледно помагало по четене, въ долнитѣ отдѣления се използва „Lesekasten“. То е малко читало. Построено е отъ по голѣмитѣ ученици и то съвсемъ просто: една мукава и на нея залепени толкова кибритени кутии, колкото букви

има нѣмската азбука. Въ всѣка кутийка сж поставени печатни букви отъ единъ и сжщи видъ. При работа децата нареждатъ думи и изречения на картонена подложка, залепена за мукавяната такава.

Освенъ това, както и по преди споменахъ, четенето из ползува за своитѣ нужди училищниятъ вестникъ, иллюстрацията, ритмичната гимнастика, драматизацията.

Учителътъ оставя децата да четатъ харесанъ поетиченъ кжсъ и да си представятъ сами картинитѣ и драматичнитѣ му моменти въ движения. Декламиратъ хорowo заученото стихотворение, като сжщевременно предаватъ съ движения неговото съдържание и то така, както е почувствувало всѣко дете неговитѣ картини и моменти. Движенията сж най-различни, или, както казва учителътъ, „индивидуални“, но всички ритмични.

Драматизиратъ не само четива и статийки отъ вестничето, които могатъ да се драматизиратъ, а и поетични национални творби.

Тия драматизации се използватъ и за граматически упражнения: драматизираниѣ сцени се четатъ отъ авторитѣ предъ всички другарчета и се подлагатъ на синтактиченъ и етимологиченъ разборъ.

Въ горнитѣ класове, освенъ цѣлостно обучение, има и отдѣлни учебни предмети. Като такива тукъ се очертаватъ: химия, физика, естествена история, смѣтане, география, история.

За обучението по естественитѣ науки вече споменахъ. *Смѣтане.* Животътъ на Магдебургъ — товарене и разтоварване на параходитѣ (Магдебургъ е пристанищенъ градъ на р. Елба), ценитѣ на стокитѣ, отношенията на марката къмъ другитѣ валути и пр. — служи за изходни задачи при смѣтането. Тия не се решаватъ по единично, а — колективно.

География. Изучаватъ се ония страни и географски обекти, къмъ които децата сж проявили интересъ.

Въ училището идвала гостенка отъ Южна Африка. Тя вдъхнала интересъ на четвъртия класъ да се опознае съ тази страна.

Нашето посещение възбуди интересъ къмъ България. За да удовлетворятъ своето любопитство, децата се натрупаха около насъ и почнаха да ни задаватъ най-разнообразни въпроси:

— Що е България, колко е голѣма, кои сж най-високитѣ ѣ планини, какви животни живѣятъ въ тѣхъ, какви сж минералнитѣ ни богатства, какви растения имаме, що е розово масло, какво е националното ни облѣкло.

Учителката на класа не даваше нищо на готово. Тя оставяше децата да питатъ и търсятъ по картата. Тѣ сами си правѣха скица на взетия материалъ и допълнѣха познанията си съ географски четива.

При обучението по история въ горнитѣ класове се ползуватъ твърде много отъ богатия Магдебурски музей. Твърде често исторически материалъ на пиомцитѣ даватъ и четени исторически поеми.

Въ услуга на историята поставятъ ржчната работа и рисуването. Чрезъ последното, тамъ дето може, провѣрватъ придобититѣ представи.

Въ единъ класъ, напр., учителката празѣше такъвъ опитъ: разказа на децата за сѣчивата, сждоветѣ и украшения на старитѣ германци; следъ това ги остави да нарисуватъ подъ впечатления на разказа тия старини. После ще ги заведе въ музея да сравнятъ своитѣ представи съ самитѣ паметници отъ миналото.

Въ последния класъ (III наши прогимн.) се правятъ опити за групово обучение.

Той се стреми да представя другарско общежитие, въ което момчетата и момичетага живѣятъ съвмѣстно, както въ семейството. Въ него, както въ едно Берлинско опитно училище, се практикува наредъ съ общата и груповата работа: по свое желание ученицитѣ, споредъ характера на занятията си, се дѣлятъ на групи, работещи самостоятелно. Учителтъ-ръководителъ на класа не взема никакво участие и не оказва никакво въздействие при разпредѣлението на групитѣ.

Сега класътъ се бѣ раздѣлил на три групи: едната, съставена отъ 4 момичета, се упражняваше по стенография; едно момиче чете отъ граматическо ръководство статийка, а останалитѣ пишатъ; друго едно сравнява написаното.

И втората групичка броеше четири момичета. Тѣ се бѣха заели да разглеждатъ една драмичка.

Момчетата образуваха трета група. Тѣ се бѣха отдѣлили въ жгъла и се занимаваха съ аритметика.

Тукъ груповата работа не заема централно мѣсто, а се практикува само за опитъ.

Това е, въ най-общи черти изнесено, Магдебурското опитно училище.

Възпитанието е дѣло на обичъ, търпение и разумъ. Търпението и разумътъ растатъ тамъ, дето царува обичта.

Янъ Липхартъ.

Ив. Маноловъ — Ямболъ.

Класна или предметна система въ прогимназията.

Прогимназията, като етапъ въ нашата собразователна система, съществува отъ 1909 година. По-рано тя бѣ доленъ курсъ на гимназията. Произлѣзла отъ последната, прогимназията организира обучението си по нейнъ образецъ, безъ да има предъ видъ възрастта на ученицитѣ, на които тя дава образование и възпитание. Мина се доста време, но въ това отношението почти никакви подобрения не сж направени. Слабитѣ страни въ организацията на прогимназиялното образование най-добре проличаватъ въ многолюднитѣ прогимназии. На първо мѣсто тукъ стои въпросътъ съ разпредѣлението на учебнитѣ предмети между учителитѣ.

Заживѣла като доленъ курсъ на гимназията, прогимназията при новото си положение — като продължение курса на първоначалното училище — не можа да се отърве отъ предметната система, по която става разпредѣлението на учебнитѣ предмети между учителитѣ въ гимназията. Не съмъ инспекторъ, та да имамъ повече наблюдения за случая, но говорилъ съмъ съ много учители съ градски и селски прогимназии и съмъ констатиралъ, че въ почти всички прогимназии е въведено строго *предметната система*. Само въ страницитѣ на с.п. „Педагогическа практика“, год. VII, кн. 2, колегата Бумовъ, с. Егъръ, Габровско, пише, че въ тѣхната прогимназия е въведена *класната система*. Нѣма да влизамъ въ разсуждения по въпроса, коя отъ тия две системи — предметната или класната — допринасятъ повече за възпитателното въздействие на учебната материя върху ученицитѣ. Това достатъчно изчерпателно е направилъ колегата Ж. Симеоновъ въ статията си: „Класната и предметната система въ свръзка съ възпитанието“, печатана въ кн. 7 и 8, год. VII. на това списание. Азъ ще се опитамъ да докажа, колко вредна е предметната система за успѣха на ученицитѣ въ прогимназията и колко е необходимъ единъ прѣходъ отъ класната къмъ предметната система, която въ гимназията по необходимостъ се налага.

Въ първоначалното училище единъ учителъ обучава отдѣлението по всички учебни предмети. Той води ученицитѣ си 4 години — до завършване курса на първоначалното училище. Той имъ е любимецътъ, съ него тѣ сж свикнали, неговата дума за тѣхъ е законъ.

Това положение на близость между възпитателъ и възпитаникъ е най-сигурното условие за възпитателно въздействие. Никой до сега не е помислювалъ да раздѣли учебнитѣ

предмети въ първоначалното училище между много учители. Това се смята, че е твърде естествено и че другояче не може. Прекраче ли ученикът прага на прогимназията, положението коренно се промѣня: 10—12 учители преподаватъ 10—12 учебни предмети, или — да се изразя съ ироничните думи на единъ прогимназияленъ инспекторъ: „Единъ преподава за остритѣ, а другъ за тѣпитѣ жгли.“ Това не е нищо друго, освенъ разпѣване на детската душа. И горкиѣ деца се чудятъ и се мъчатъ да угодятъ на всѣкиго, да се приспособятъ къмъ всѣкиго. Докато тѣхниятъ учителъ въ първоначалното училище ги е изучавалъ и е приспособявалъ работата си къмъ способноститѣ имъ, новитѣ учители нѣматъ възможность да изучатъ тѣхната индивидуалность, защото седмично влизатъ по 2—3 часа при тѣхъ. За да не бѣда обвиненъ въ голословность по това голѣмо разпокъсване на учебнитѣ предмети, ето една табличка за броя на учителитѣ, които преподаваха презъ изтеклата учебна (1927—1928) год. въ всѣка паралелка на нашата прогимназия:

	Въ I. класъ се преподава 13 уч. предмети									
	I. а	I. б	I. в	I. г	I. д	I. е	I. ж	I. з	I. и	I. к
Брой на учителитѣ	10	11	8	10	11	12	10	11	12	11

	Въ II кл. се препод. 12 уч. предмети						
	II. а	II. б	II. в	II. г	II. д	II. е	II. ж
Брой на учителитѣ	12	12	11	10	12	11	11

	Въ III. кл. — 13 уч. предмети				
	III а	III б	III в	III. г	III. д
Брой на учителитѣ	11	11	11	12	11

При това въ всички първи класове история се преподава отъ единъ учителъ, а география — отъ другъ; въ нѣкои паралелки сжщото е и съ аритметика и геометрия. Въ всички втори класове аритметика се преподава отъ единъ преподавателъ, а геометрия отъ другъ, история и география сжщо. Въ III. а и III. б класове аритметика преподава единъ преподавателъ, а геометрия другъ, а въ всички паралелки на III.

класъ история и география преподаватъ различни преподаватели. Едва ли може да има по-голъмо разпокъсване на учебните предмети. Въ това отношение ние сме надминали и мѣстното¹⁾ педагогическо училище, въ което алгебра и геометрия се преподаватъ винаги отъ единъ учителъ, а често сжщото е и съ история и география.

При такова разпредѣление на учебните предмети между учителитѣ е успѣха на ученицитѣ за сжщата учебна година. До края на годината останаха въ I. класъ 352 ученика, въ II. класъ — 253, въ III. класъ — 178. Отъ тяхъ:

	I. класъ			II. класъ			III. класъ		
	Направо	Следъ поправителенъ изпитъ	Всичко	Направо	Следъ поправителенъ изпитъ	Всичко	Направо	Следъ поправителенъ изпитъ	Всичко
Минаватъ въ по-горенъ класъ	42%	14%	56%	51%	24%	75%	53%	22%	75%
Оставатъ въ сжщия класъ	32%	12%	44%	14%	12%	25%	13%	12%	25%*)

Прави впечатление, че най-голъмъ процентъ (44%) на слабъ успѣхъ даватъ първокласницитѣ, но и второкласницитѣ и третокласницитѣ не сж много добре (по 25%).

Понеже учителскиятъ персоналъ е редовенъ, училищното помѣщение е отлично, макаръ и недостатъчно за всички ученици, крайнобѣднитѣ ученици се хранятъ въ трапезарията, която училищното настоятелство отъ 3-4 години вече издържа, и се подпомагатъ съ учебници пакъ отъ училищното настоятелство — моето обяснение на тоя фактъ е, че първокласницитѣ, па дори и второкласницитѣ все още не могатъ да се приспособятъ къмъ предметната система и отгукъ иде най-вече слабиятъ имъ успѣхъ. Нека не се забравя, че въ прогимназията децата идватъ следъ четиригодишно обучение, въ което при най-лошия случай поне сж доказали, че подлежатъ на умствено развитие. Смятамъ, че тукъ ще попаднатъ по малко ненормални и по слабо надарени деца, отколкото въ първоначалното училище, защото тѣ сж изостанали въ отдѣленията и четиринадесетгодишната имъ възраст ги е сварила тамъ, та повечето сж напущнали.

1) Въ Ямболъ.

*) Сведения за успѣха на сжщата прогимназия и за други учебни години вижъ въ сп. „Учителска мисль“, год. IX, кн. 2, въ статията ми „Разпредѣление на ученицитѣ по паралелки“.

Отъ казаното до тукъ става ясно, че въ прогимназията царува строго предметната система. А има ли разлика въ развитието на ученика отъ IV отдѣление и това на тоя отъ I класъ?

По отношение възрастта и способноститѣ на ученицитѣ и по отношение учебната материя прогимназията заемъ срѣдно мѣсто между първоначалното училище и гимназията. Нѣщо повече — възрастта на прогимназиялния ученикъ е продължение отъ възрастта му въ първоначалното училище и, както казва г. Бѣлдѣдовъ въ своето изследване върху „Развитието и възпитанието на юношата,“ печатано въ сп. „Учил. мисль“, год. I, кн. 7: „Детството продължава 13 години. То е възраст спокойна, презъ която не се забелязва никакво очебиешо събитие; периодъ на очакване. Само стъ 13½ год. за момчетата и 14½ години за момчетата, когато половото съзрѣване настѣпи, животътъ взема ново направление.“ Ясно е, че ученицитѣ въ прогимназията още прекарватъ детската си възраст. Една малка или голѣма промѣна можемъ да очакваме едва къмъ срѣдата или края на III класъ. Възрастта 7—14 години психолозитѣ наричатъ съ общо име „второ детство“ — възраст, която дѣлятъ отъ юншеската. Детското развитие, следователно, не ни подсказва, нито налага да промѣнимъ системата, по която обучаваме въ първоначалното училище.

Отъ друга страна, крѣгътъ на знанията отъ първоначалното училище се разширява и разклонява, ако мога така да кажа, въ прогимназията. Изучаватъ се много знания. Тия знания сѣ тѣй много, че законодателятъ е смѣтналъ, какво тѣ не могатъ да бждатъ усвоени въ достатъченъ размѣръ отъ едно лице, затова всички предмети сѣ разпредѣлени на две групи. По тоя начинъ всѣки учителъ ще усвои достатъчно знания отъ своята група предмети, за да може да ги предаде на децата. Така разрешилъ въпросътъ, законодателятъ е ималъ предвидъ и личната концентрация при обучението: въ единъ класъ ще влизатъ 2—3 учители, които по-лесно могатъ да бждатъ въ контактъ единъ съ другъ. Вънъ отъ това, между първата и втората група предмети нѣма тѣй много допирни точки, та само при нужда учителитѣ ще се споразумяватъ за правилния ходъ на обучението по отдѣлнитѣ учебни предмети.

Ясно е, следователно, че и отъ гледището на учебния материялъ не ни се налага предметната система, а една по-ограничена класна система — груповата система.

Въ заключение азъ смѣтамъ, че нито едно сериозно съображение нѣмаме да търпимъ предметната система въ прогимназията. Тя е сериозна прѣчка при обучението и ще трѣбва часъ по скоро да се простимъ съ нея, ако изхождаме отъ интереситѣ на ученицитѣ и обучението

Голѣма частъ отъ учителитѣ, дори и курсисти, не могатъ или не желаятъ да разбератъ, че разпредѣлението на учебнитѣ предмети между учителитѣ трѣбва да бѣде само групово разпредѣление. Една отъ колегитѣ ми заяви: „Абсурдъ е да влизатъ въ единъ класъ 2—3 учители само!“. Разбира се: тя не се мотивира, нито можеше да стори това. Отговорихъ ѝ: „Още по-голѣмъ абсурдъ е да преподавашъ въ единъ и сѣщи класъ (първия да речемъ) 20—30 години само български езикъ.“

За да имаме успѣхъ при обучението, ще трѣбва повече да изхождаме отъ гледището на ученицитѣ, отъ гледището на обучението, а по малко отъ своитѣ изгоди — това е нашъ повелителенъ дългъ.

Азъ не смѣтамъ, че слабиятъ успѣхъ на нашитѣ ученици ще изчезне „яко димъ“, че това разпредѣление на учебнитѣ предмети между учителитѣ е магическата прѣчка, предъ която слабиятъ успѣхъ просто ще се изпари, но намирамъ, че той значително ще се намали.

К. Ванковъ — Ломъ.

Бележки върху началното смѣтане.

Практиката ни по начално смѣтане се опредѣля отъ следнитѣ по-главни общи положения:

1. Детето, което постѣпва въ училище, не може да смѣта, защото нѣма ясни числови понятия. Най-много, което може да прави то, е — да брое. Тоя детски броежъ, обаче, е несигуренъ, защото е плодъ на подражание, а не на опредѣлена представа за голѣмината и състава на числата.

2. Броятъ на нѣколко единици (най-много до 12) може да се схване съ единъ погледъ (симултанно), ако тѣ сѣ наредени въ симетрични фигури. Това обстоятелство трѣбва да се използва при началното обучение по смѣтане, за да се дадатъ на децата ясни представи за числата.

3. За да бѣде обучението по-интересно и по-близо до живота, трѣбва да се оперира не съ сухи, отвлѣчени числа, а съ именувани. Това се постига, като за целиятъ на обучението бждатъ използувани практически задачи. Най-добре е, когато тия задачи сѣ така нагласени, че условието на една отъ тѣхъ да може да се използва за всички операции, които ще представимъ въ течение на една методическа или учебна единица.

4. По-добре е, ако действията съ числата се проследяват поотделно. Тоя начин на работа се казва „метод на раздѣленитѣ действия.“

Първитѣ две отъ тия схващания — че детето нѣма ясни представи за числата и че последнитѣ могат да се схванатъ симултанно, ако образуватъ картинки — налагатъ предварителни упражнения, съ които се цели, ученицитѣ да добиятъ понятия за числата въ кръга на първата десетица и да си образуватъ картинкитѣ на тия числа. За предварителнитѣ упражнения, заедно съ усвояване цифритѣ, се използватъ кръгло два месеца отъ първата учебна година. Понятията за числата въ тия упражнения се образуватъ, като къмъ всѣко число отъ 1 до 9 се претура по единица. Картинкитѣ се даватъ наготово. Най-удобни за схващане се считатъ квадратнитѣ картинки на д-ръ Лай.

Тия схващания така сж се укоренили въ ума на нашия учителъ, че иматъ силата на догми. Практиката пъкъ, произходяща отъ тѣхъ, е вече рутина. Между това, въ името на по-рационалната и по-свършенна педагогическа практика заслужава да се подложатъ на провѣрка тия схващания и тая рутина.

Исходна точка на всички наши разсждения по тая материя, мислимъ, трѣбва да бждатъ въпроситѣ: каква е сжщината на числото, *понятие* или *представа* е то въ обикновения смисълъ на думата и какъ се добива.

Споредъ логиката, понятието е продуктъ на душевна дейность, съ която се отстраняватъ (елиминиратъ) индивидуалнитѣ черти на нѣколко сродни нагледни и се запазватъ само общитѣ. Нагледитѣ, отъ които се е образувало понятието, сж неговъ обемъ, а общитѣ черти — негово съдържание. Колкото по широкъ е обемътъ на едно понятие, толкова победно е съдържанието му. Това е теорията. Обърнемъ ли се, обаче, къмъ психологията, проследимъ ли развоя на душевния животъ, ще видимъ, че понятието е винаги една репродуцирана, може би, смѣтна, не ярко очертана, но все пакъ доминираща въ съзнанието ни представа. Кажа ли „дърво“, въ паметта ми изпъква очертанието на широко-листо дърво, защото такива дървета виждамъ постоянно; въ никой случай думата „дърво“ нѣма да се свърже съ представата за иглолисто, макаръ че съмъ виждалъ и такива. По сжщия пътъ върви и узнаването: ние узнаваме виденъ за пръвъ пътъ предметъ по нѣкои негови общи черти съ познатъ намъ предметъ. По тѣхното или съседното куче детето узнава всѣко куче.¹⁾ Значи, ние винаги се позоваваме

1) „Общо, родово понятие за кучето, добито по интуитивенъ начинъ, детето нѣма. За него първитѣ впечатления за кучето сж отъ тѣхното или съседното куче. Възъ основа впечатленията отъ отдѣлно виждани кучета се дохожда до общото понятие за куче.“ Хр Спасовски — „Изъ теорията на свежата педаг. мисль“, стр. 35.

къмъ една, наистина, малко особна по очертанията си, но все пакъ реална представа, когато чуемъ (изговоримъ или прочетемъ) думата за родовото понятие, или когато искаме да класираме една нова представа. Явно е, че при сбразуване обикновенитѣ понятия сж отъ значение два момента: 1) че ние получаваме представитѣ, отъ които е съставено то, така да се каже, непосредно, чрезъ едно или повече отъ сѣтивата си и 2) че всѣка представа—понятие има нѣкакви отличителни белези: известна голѣмина, форма, разчленение, служба, свойства.

Ако се питаеме, така ли се образува понятието за числото, ще си отговоримъ отрицателно. Безспорно, ние броимъ обикновено само еднородни представи. Това е, защото сж такива повеленията на живота. Но непосредно узнаване за количеството на тия представи ние никога не добиваме, съ изключение само за единицата. Едно отъ дветѣ: или нѣколко еднородни предмети сж събрани въ купъ, и ние получаваме отъ тѣхъ само една представа (стадо, орлякъ, тѣла, рота, акордъ, дисонансъ), или тѣ сж отдалечени единъ отъ другъ по мѣсто или време и тогава ние получаваме отъ всѣки единъ отдѣленъ нагледъ (дърветата край шосето, вагонитѣ на бавно движещъ се тренъ, ударитѣ на часовника). И въ двата случая ние имаме работа съ известно множество представи. Но въ първия случай това множество се схваща като *единъ* нагледъ, а въ втория — всѣка представа си е единица само за себе си. Его ви една колонка левове, Какво възприятие можемъ да добиемъ отъ нея? — Това, че е цилиндрична, бѣла, твърда и че е съставена отъ еднакви по форма и материя кржгчета. Колко сж, обаче, тия кржгчета, — това непосредно не ни се дава, и ние никога, колкото дълго и да гледаме колонката, не бихме узнали това, ако не направихме усилие да ги изброимъ. Но дори и тогава, когато ние знаемъ, отъ колко левчета е направена колонката, представата отъ нея съ нищо не се измѣнява — тя нито печели, нито губи отъ отдѣлнитѣ усѣщания които я съставятъ. Обратно, когато броимъ, ние не държимъ смѣтка за произхода или качества на представитѣ: за насъ тѣ сж само единици, факти, явления или поне нѣщо, което ние си представяме като единици. Ние можемъ да броимъ чисти фикции (вѣкове, години, месеци), стига въ съзнанието ни тѣ да сж приели формата на единици. Числото, значи, се явява не като възприятие, причинено отъ външно раздражение а само като продуктъ на наша волева дейность, на волевъ актъ. Тоя волевъ актъ се произвежда само тогава, когато той е предизвиканъ и задоволява нѣчия нужда. Числото не е продуктъ и на фантазията. При последната ние винаги оперираме съ опредѣлени зрителни или слухови представи, които съчетаваме произволно. Продуктъ на фан-

тази е една пакъ една опредѣлена зрителна или слухова представа. Тѣмо обратно е числото: то нѣма нужда да бѣде свързано съ нѣкаква опредѣлена представа, качествата и произхода ѝ за него не играятъ никаква роля; то я взема само като моментъ, като фактъ, като единица, равна на всички останали единици. По право казано, съзнанието си строи свои единици, нѣмащи нищо общо съ която и да е отъ обективно-сѣществующитѣ.

И така, числото е продуктъ на волевъ актъ и е възможно само като броежъ. Какво ще броемъ — дали зрителни или слухови възприятия — за насъ е безъ значение. Всичко, що броемъ, за насъ е само единица, нѣщо цѣло, което го има, произвело се е, или ние сами си го произвеждаме (година, сила) Броежътъ е винаги наславяне (или отнемане) единица по единица. А тѣй като ние броемъ при нужда, броежътъ е невъзможенъ безъ отбелязване: никаква облага нѣма да имаме ние самитѣ или тоя, който иска да знае, отъ колко единици е съставена една съвокупностъ, ако не съобщимъ съ нѣкакъвъ белегъ (дума, цифра) резултата отъ нашата дейностъ. Това отбелязване става най-често съ думи. Колкото числителнитѣ имена по своя звуковъ съставъ и да нѣматъ нищо общо съ голѣмината (иначе казано — сбора отъ единицитѣ) на числата, които симболизиратъ, безъ тѣхъ броежътъ е невъзможенъ. Нищо повече: може би отначало детето да може да брое само сѣтивни възприятия. Тѣй като тия възприятия сѣ доста разнообразни (сега ще брое бобови зърна, докато — камъни, по сетне листа, бучки захаръ, биенето на часовника) — то по необходимостъ качественитѣ отлици на тия възприятия преставатъ да иматъ за него значение. При всички случаи на броежъ, обаче, детето си служи съ едни и сѣщи символи — думи. Това обстоятелство прави, щото самитѣ слухови или говорни символи на количествата — числителнитѣ — и установениятъ редъ на изговарянето имъ да добиятъ значение едновременно на представи, които се броятъ, и на съвокупностъ. Ако едно дете не може да брое, то не е затова, защото нѣма понятие за голѣмината или състава на числата; а защото още не е запомнило съответнитѣ числителни и реда на изговарянето имъ. Безъ отбелязване, както казахме, не е възможенъ никакъвъ броежъ, а това отбелязване се върши съ думи (и по после — съ цифри). Най-много, което може да притуримъ тукъ детето е — нѣкаква крайно неспредѣлена по форма и безъ всѣкакво съдържание единица — една фикция, която си създава умътъ. Разбира се, ако за всѣка численостъ ние бихме търсили ново обозначение, нова дума, това би било крайно неудобно. Ето защо човѣшкиятъ гений е установилъ бройни системи: нѣколко (у насъ 10) единици съставятъ една по-голяма единица, която обозначаваме съ името на

последната малка единица (и съ една малка модификация: десетъ — деседица, сто — стотица и т. н. до милионъ) Благодарение на бройната система и на обстоятелството, че говорната представа, съ която отбелязваме съвокупността, е вече нѣщо, една единица, ние можемъ, първо, да знаемъ мѣстото на всѣко число въ реда на останалитѣ, второ, да смѣтаме съ така нареченитѣ отвлѣчени числа, безъ да се нуждаемъ отъ други реални представи и, най сетне, да знаемъ голѣмината на числа, за които никога не сме получавали друга представа. Така, ние никога не сме видѣли милионъ лева, за да имаме представа за него. Това, обаче, нѣма да ни попречи да изброимъ толкова лева, ако ги имаме.

Естествениятъ редъ на това отбелязване е редицата, правата линия. Нея образуватъ числата отъ първата десетица. Линията има това предимство, че е само съ едно измѣрение — дължина. И, ако ние си мислимъ единицитѣ като точки или малки квадратчета, правоъгълничета или кржгчета, плътно прилепнали едно до друго, тѣ ще съставятъ тая линия. Съвсемъ ненужно и доста обременително е да търсимъ други мѣста за единицитѣ отъ тия, които сами си опредѣлятъ — една до друга въ правата линия. — „Но, ще ми възразите, вие нѣма да откажете, че третѣ върха на тригълника, четиритѣ — на квадрата, петѣтѣ печата на плика, шестѣ страни на пчелната килийка ние можемъ изведнажъ да схванемъ като 3, 4, 5 и 6, безъ да ги броимъ едно по едно и много по лесно, отколкото, да кажемъ, шестъ топки на руското смѣтало. И, ако това е така, не следва ли, че симетрично наредената фигурка ни дава по-ясна представа за голѣмината на числото, отколкото редицата?“ Разбира се, ние схващаме всички изброени фигурки изведнажъ, безъ да броимъ странитѣ имъ една по една. Но тоя фактъ не издава друго, освенъ нашата опитностъ. Отъ най-ранна възраст детето толкова често наблюдава цифтове (очи, уши, ржце, крака, рога), тройки (тритѣ крака на столчето и на пирустията, тритѣ страни на частъ отъ кжщния покривъ, тритѣ листчета на детелината), четворки (излишно е да посочваме примѣри — толкова многобройни сж), петорки (петѣтѣ прѣста на ржката и крака), че най-първичното ориентиране въ живота налага тия картинки и тѣхния численъ съставъ на вниманието на детето. То може въ всѣки моментъ да си ги спомни и да изброи частитѣ имъ. Ние не можемъ да опредѣлимъ поне приблизително, кога детето започва да брои, но е сигурно, че нормално развито дете на седемгодишна възраст може да брои най-малко до десетъ. И би трѣбвало детето да се е развивало пря нѣкакви особни условия, за да е нѣмало възможностъ да наизусти числителнитѣ едно-десетъ, тѣхния редъ и да не се е упражнило въ броежъ. Ето тая опитностъ, създадена по неизповѣдими пжтища, ние

използуваме при нареждане на картинитѣ. Да се твърди, прочее, че децата въ I отдѣление нѣмали ясна представа за числата отъ първата десетица, а още повече, че тая представа може да се създаде чрезъ картинки — е доста неоправдано. На картинкитѣ създаватъ числата, а обратно, безъ броежъ картинката си е само картинка, а не — число. Че това е така, всѣки може да се увѣри съ прости опити. Единъ правиленъ шестоугълникъ отъ пръвъ погледъ се схваща като такъвъ, ала деветоугълника, който ние никога не срѣщаме въ живота, не можемъ да опредѣлимъ, до като не преброемъ странитѣ му. Също така, когато ни е представена картинка, съставена отъ два плика — единиятъ, запечататъ съ 5 печата, а другиятъ — съ 4, ние правимъ бързо прѣсметане ($5 + 4$) и казваме 9. Самото обстоятелство, какво всѣки методикъ предлага свои картинки, показва, че това пособие е крайно изкуствено. Впрочемъ, самитѣ учители не си служатъ съ него: минали веднажъ предварителнитѣ упражнения „образуване понятие и картинки 1—10“, учителитѣ боравятъ съ други срѣдства за нагледностъ — зрънца, клечици, руско смѣтало, прѣсти и никому не иде на умъ да си служи съ картинкитѣ. И много оправдано: защо постоянно ще следимъ, дали децата сж наредили картинката точно така, какю трѣбва, дали тѣ ще прибавятъ или отнематъ тъкмо тия зрънца, съ чието прибавяне или отнемане се образува другата опредѣлена картина, когато много по-просто е, зрънцата да бждатъ наредени въ редица? Така че картинкитѣ на числата, които строятъ децата, не избавятъ послѣднитѣ отъ броежъ. Тогава цялата работа около тия картинки може да даде само тоя резултатъ: децата да запомнятъ разположението на точкитѣ въ тѣхъ, та ако нѣкога ги срещнатъ, да могатъ изведнажъ да кажатъ, отъ колко точки сж състѣпени тѣ. Кому е нужно това? Ако за ориентиране въ живота намъ се наложи да запомнимъ тия фигурки, ние ще сторимъ това щемъ-нешемъ. Но, да карашъ децата да помнятъ фигурки, съставени отъ 7 или 9 точки, фигурки, които, увѣрени сме, тѣ никога нѣма да срещнатъ въ живота въ тоя видъ — това е въсьсемъ излишно.

Тѣй като броежътъ не е нищо друго, освенъ отбелязване моменти (тия моменти сж последовното явяване въ съзнанието ни усѣщания — зрителни, слухови, опипни, вкусови или мирисни), то за извършването му е нужно време: най-малкото е това, презъ което ние можемъ да изговоримъ (гласно или негласно) едно, две. . . . десетъ. Моментитѣ, които се явяватъ въ съзнанието ни съ по-голяма отъ тая бързина, ние не можемъ да броимъ. Така, ние не можемъ да следимъ ударитѣ на параходнитѣ весла, макаръ че доста отчетливо ги схващаме.

* * *

Нека сега разгледаме въпроса, какъ смѣтаме. Колкото и да е чудновато на пръвъ погледъ, но е така: ние смѣтаме пакъ чрезъ броежъ, чрезъ наслагане и отнемане единици (и само единици — колкото голѣми числа и да смѣтаме!) къмъ или отъ единици. Когато къмъ 3 трѣбва да се притуриятъ две, то се смѣта $3+1+1$, като се премълчава по срѣдния членъ 4, а се казва само последния — 5. Сжщото е и при изваждането. А тъй като умножението е съкратено събиране и дѣлението — съкратено изваждане еднакви величини, следва, че и при четиритѣ действия имаме все наслагане и отнимане. Че това е така, убеждаватъ ни следнитѣ факти:

1) Отъ операциитѣ $5+2$ и $2+5$ детето по-лесно върши първата. Защо? — Защото при нея се явява само единъ посрѣденъ членъ, а при втората — 4. Колкото повече посрѣдни членове, които трѣбва да се премълчатъ, се явяватъ между първото и последното число, толкова операцията е по-трудна. Смѣтането въ голѣма степенъ прилича на пѣненето: и въ единия, и въ другия случай имаме редица (въ пѣненето гамата) и отбелязване. Когато човѣкъ е неупражненъ пѣвецъ и трѣбва да вземе широкъ интервалъ (напр. кварта $do-fa$ или секста $do-la$), той си помага, като тихичко (или наумъ) изпѣва посрѣднитѣ тонове между двама крайни. Затова дори единъ упражненъ пѣвецъ трудно може изведнажъ да мине септимовъ интервалъ ($do-si$ или fa_2-sol_1).

2) Когато накараме децата да смѣтатъ, тѣ инстинктивно прибѣгватъ до прѣститѣ си.

Две обстоятелства помагатъ, за да може смѣтането да се върши бърже. Първото е — помненето. Чрезъ дълго повтаряне ние успѣваме да запомнимъ не особно многото случаи на притуряне и отнемане единици. И тукъ може да се достигне до сжщата виртуозностъ, както и при четенето и свиренето. Единъ дългогодишенъ счетоводителъ съ удивителна бързина и леснота може да събере дълга колона числа. Второто е — брѣйната система. Чрезъ нея всѣки десетъ единици се превръщатъ въ единица. Това обстоятелство прави, щото всѣко смѣтане, съ колкото щемъ голѣми числа, да се превръща въ смѣтане само въ кръга на първитѣ две десетици, като при голѣмитѣ числа срѣщаме това затруднение, че трѣбва да помнимъ класирането на разнитѣ единици (хиляди, стотици, десетици, единици). Писменото смѣтане ни избавя отъ тая необходимостъ, затова то е несправнено по-леко отъ умственото.

Нека резюмираме изволитѣ, които ще трѣбва да имаме предвидъ въ практиката си по начално смѣтане.

1. Смѣтането е душевенъ процесъ, е волетъ актъ, който се извършва само тогава, когато нѣкаква практическа нужда ни застави да го извършимъ

2. Смѣтането се свежда къмъ насляняне (или отнемане) единици и отбелязване. Всичко това става, като се задържатъ въ паметта поне два момента отъ наслянянето: сумата на даденитѣ първоначални единици и сумата, която се получава следъ притурянето или отнимането. „Скачането“ въ смѣтането е възможно само, следъ като сме вървели „ходомъ“. То е възможно само чрезъ паметта. Да упражни децата въ „скачане“ е задача на началното обучение по смѣтане.

3. Числото не е нито понятие въ обикновена смисълъ на думата, нито представа, дадена ни отвънъ. изъ реалния свѣтъ, нито картинка. Може би, всѣки отъ насъ си строи нѣкаква представа за единицата и числото, ала съ сигурностъ тукъ не може да се говори нито каква е формата на тая представа, нито по какъвъ пжтъ се изработва тя. Явно е само това: говорната (слуховата) представа, съ която отбелязваме всѣко насляняне, е само по себе си единица и тя е, която е несобходима още отъ начало за отбелязването и която, въ края на краищата, измѣства всички останали представи. Ето защо ние можемъ да смѣтаме съ „отвлѣчени“ (абстрактни) числа, които въ сжщностъ сж толкова отвлѣчени, колкото и всѣко именсвано: петъ метра не е по-ясна и по-конкретна представа отъ общото петъ.

4. Когато детето се научи да пише цифритѣ, явява се още една представа за отбелязване съвокупността на единицитѣ — числения знакъ. Макаръ че и тоя знакъ е символъ, който нѣма нищо общо съ голѣмината на числото (това се отнася само до числата 1—9), асоциативната връзка, която се създава между говорната и зрителната представи, е доста силна, та позволява винаги по писмената представа да се възобнови говорната и обратно.

* * *

Какъ трѣбва да се води практиката по начално смѣтане, та да бжде съобразна съ тия констатации?

Когато човѣкъ заговори по въпроси изъ нашата практика, той не може да се задоволи само съ указание — какъ трѣбва да бжде, а и да руши създадена вече рутина. И като че ли тая втора задача е по трудна отъ първата. Не лесно се изоставя това, съ което сме си живѣли, не много охотно се търсятъ нови пжтища. . .

Ние сме свикнали съ мисълта, че начално обучение е невъзможно безъ предварителни упражнения. Ние сме твърдо убедени, че алфата на това обучение трѣбва да е — даване понятия и картинки за числата отъ 1 до 10. Видѣхме, обаче,

че числото не е ни понятие, ни картинка. Ако дете о не може да брои, то се дължи на една отъ дветѣ причини: или то не знае словесното обозначение на числата, или — рече на това обозначение. Ето защо първата стѣпка по смѣтане трѣбва да бжде броежътъ отъ 1 до 10 напредъ и назадъ. Тукъ е и образуването на числата, тукъ е и първото пресмѣтане — прибавяне или отнемане по 1 къмъ или отъ числата. Още тукъ трѣбва да се създадѣтъ здрави асоциативни връзки между реална (може би — само мислима), словесна и зрителна представи за числото. Още тукъ, най сѣтне, трѣбва децата да се запознаятъ съ бройната система. За тая целъ е нужно: 1) децата още отъ първитѣ дни да усвоятъ цифритѣ 0—9. Писаното на цифритѣ не е трудна работа и може да се извърши въ нѣколко часа.

2) Руското смѣтало, съ което си служимъ, би трѣбвало да се усъвършенствува така: топкитѣ да се замѣнятъ съ кубчета или паралелопипедчета съ затѣпени рѣбове. Тия кубчета се движатъ по рѣбеста тель така, че къмъ децата винаги да е изложена само едната имъ страна. На обрънатата къмъ децата страна и на горната основа да бжде на тъменъ фонъ съ бѣла боя обозначенъ поредния номеръ (съответната цифра) на паралелопипедчето. Десетото паралелопипедче е неподвижно прикрепено о една дѣсчица, която е толкова дълга, колкото е редицата отъ 10 тѣ паралелопипедчета. Тая дѣсчица ще символизира десетицата като единица: тя се явява винаги заедно съ 10 то паралелопипедче и се махва (закрива се задъ голѣмата дѣска), заедно съ него.

Щомъ децата могатъ безгрѣшно да броятъ назадъ и напредъ до десетъ, щомъ могатъ да наредятъ на смѣталото, да покажатъ съ прѣсти или да наредятъ съ зрънца исканото отъ учителя число, редицата до десетъ е дадена. Едновременно съ това е дадено и първото пресмѣтане — притуряне и отнемане по 1. По нататъкъ ще работимъ по Хенчеловия методъ, но винаги едновременно съ дветѣ действия — събиране и изваждане — и служейки си съ смѣталото. То ще дава истинска нагледностъ, защото всѣка операция ще бжде обозначавана на него. Наистина децата ще виждатъ, че $1+3=4$ и че ние пресмѣтаме това, което притуряме по едно, но премѣлчаваме посрѣднитѣ членове 2 и 3. Всѣка операция трѣбва да се записва. За доказателство, че дадени операции сж наизустени, ще служи факта, дето децата могатъ да броятъ съ пресмѣтане: 1, 3, 5, 7, 9; 2, 4, 6, 8, 10; 1, 4, 7, 10; 2, 5, 8 и т. н. Веднажъ минали всички операции по събиране и изваждане въ края на първата десетица, ще ги повторимъ въ кръга на числата отъ всрѣтата десетица. И тукъ смѣталото ще ни послужи твърде много, защото децата ще виждатъ, че 11 е 1 на (надъ) десетъ (при условие, че

първата десетица ще бъде винаги предъ очитѣ на децата, когато се работи съ числата отъ втората десетица) и че операциитѣ съ тия числа съ сжщитѣ, като миналитѣ вече, съ тая сачо разлика, че тукъ винаги „присжтствува“ или се строи надъ първата десетица. Като минемъ операциитѣ съ числата отъ втората десетица, ще запознаемъ децата съ имената на останалитѣ десетици, за да могатъ по аналогия да вършатъ всички операции по събиране и изваждане безъ и съ додаване (но безъ преминаване!) въ кръга на първата стотица. Най-трудната работа, за която трѣбва да посветимъ най-много време е — събиране и изваждане съ преминаване. Макаръ че и тукъ има насланяне и отнемане, работата се затруднява съ туй, дето при всѣка операция трѣбва да се възстановява или разрушава десетицата и всѣко число, което притуряме или отнемаме, трѣбва да разложимъ на две — едно, съ което ще образуваме десетицата (при събирането), и второ, което ще прибавимъ къмъ нея. Така, всѣка операция тукъ се разлага на три отдѣлни. Гаранция за успѣшна работа тукъ, освенъ нагледното представяне на операциитѣ, ще бъде основното усвояване операциитѣ съ числата отъ първата десетица. Ето защо се препоръчва да се работи до 100, за да иматъ децата повече случаи да упражняватъ тия операции. Ако сме разширили кръга на числата до сто, това обстоятелство ще ни помогне да упражнимъ въ по широкъ размѣръ и съюирането съ преминаване. Останалитѣ задачи отъ началното смѣтане — събиране и изваждане десетици и единици съ (отъ) десетици и единици безъ преминаване, съ допълване и съ преминаване, умствено събиране и изваждане съ голѣми числа, умножение и дѣление — не сж друго, освенъ, така да се каже, практическо приложене на миналитѣ операции въ кръга на първитѣ десетици. Кога ще се пристжпи къмъ тѣхното разрешение — дали още презъ първата учебна година или втората, е въпросъ, на който не може да се даде универсаленъ отговоръ. У насъ е прието — смѣтането въ I отд. да се ограничи само съ първитѣ две десетици. У нѣкои западни народи децата отъ това отдѣление боравятъ вече съ първата стотица. Мислимъ, че ако очистимъ практиката си отъ цѣлия ненуженъ баластъ — предварителни упражнения, повторения, изхождане отъ сложни практически задачи, които отнематъ сума време и сили — ако, съ други думи, опростимъ работата си и ако не гледаме на отдѣлнитѣ операции, чието минаване е само залогъ за усъвършенствуване въ смѣтане, като „на материялъ“ (тукъ, поне, е изключенъ всѣки дидактически материализмъ!), който трѣбва строго да се разпредѣли по отдѣления, и у насъ би било възможно още презъ първата учебна година да се работи въ кръга на първата стотица.

Уводнитѣ беседи по четене сж замѣнени при смѣтането съ сложни и крайно неправдоподобни „практически“ задачи. Двойна била ползата отъ тая практика: първо, за да се сближало училището съ живота, и второ, за да се оживѣло самото обучение, да се добиело по-голѣма нагледностъ. И ужъ за економия на време и сили, вмѣсто за всѣка операция да се даде особена задача, дава се една задача, чието условие е така нагласено, че да обхваща всички операции презъ часа. — Безспорно, ние смѣтаме само отъ практическа нѣжда. И не за интереса на детето, като ученикъ, а за тоя на бждещия гражданинъ ние обучаваме по смѣтане. Но какви задачи ще представи животътъ за разрешение на нашиягъ питомецъ, ние не знаемъ. Въ всѣки случай, тѣ нѣма да бждатъ тия сковани и крайно неправдоподобни задачи, които стѣмняваме ние ужъ за създаване интересъ, за „вкарване живота въ училището“, за нагледностъ и концентрация. А каква мжка, какво губене сили и време е — да се разбере и наизусти една сложна задача! Мисли се, че практическата задача е срѣдство за нагледностъ. Това е заблуда. За да реша една задача, азъ трѣбва да умѣя да смѣтамъ. Задачаа нѣма да ми даде това умѣние, тя само го *изисква*. Тя може да бжде само *поводъ* да се извърши тоя душевенъ процесъ, въ резултатъ на който да се яви разрешението ѝ, но въ никой случай тя нѣма да ми даде нагледностъ или да ми подсказже какъ да извърша процеса. Обратно: разрешението на всѣка практическа задача иска *своя* нагледностъ, която учителитѣ често пжти пренебрегватъ да дадатъ. За това обичновено на учителювия въпросъ: „какъ ще намѣримъ . . .?“, ученикътъ отговаря наугадъ: „ще съберемъ“, „ще иззадимъ.“ Прочее, при началното смѣтане ние ще използуваме практическитѣ задачи не като изходни точки за обучение, а само като случаи за приложба на това, що сме вършили съ отвлѣчени числа или най-много като *поводи* за работа.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA

Н. Беневъ — Габрово.

Да бждемъ добри! *)

Днесъ по български езикъ въ вторитѣ класове имамъ четене. До сега сме чели нѣколко разказа, та ми се иска, за разнообразие, да заучимъ наизустъ едно стихотворение. Прелиствамъ христоматията, търся по хубави стихотворения, които по съдържание да сж близу до четенитѣ разкази, но, освенъ описания на природни картини и нѣколко народни пѣсни, друго почти нѣма. А пъкъ ми трѣбва нѣщо пазидателно! Тогава? Дохожда ми на умъ да излѣза извънъ програмата, да преподамъ едно свое стихотворение, писано, разбира се, за друго мѣсто, но твърде подходящо сега за целта.

Влизамъ въ класъ. Всички ученици извадили христоматии, чакатъ да почнемъ четене на нѣщо ново. Но за тѣхно очудване казвамъ да ги скриятъ и завеждамъ разговоръ за четения по-преди разказъ, въ който се разправя, какъ дѣдо Иванъ ранилъ една бѣла вълчица, която пакостѣла на цѣлото село и вързана я донесълъ заедно съ дветѣ ѝ вълчета да я показва на хората. Но женитѣ почнали да мълвятъ съжалително: „Горката, горката!“ Това смутило стареца. Даже изпитата ракия не могла да го развесели. А когато вечерта късно се завърналъ отъ кръчмата въ къщи, сварилъ жена си на колѣне срѣдъ стаята да плаче и се моли за двамата си загинали презъ войната синове. Чакъ следъ като се пробудилъ отъ пиянството, той разбралъ, колко голѣмъ грѣхъ билъ направилъ вчера. А като отишълъ съ газеничето въ ржка при вълчицата и я видѣлъ да лежи вкоченена и до нея едното вълче го гледало съ синитѣ си очи, ржцетъ му затреперили, и той зашепналъ: „Боже прости ме! И тя бѣ живина, и тя бѣ Твое създание! . . . , Майка бѣше и деца хранѣше!“ . . .

Предъ тази жалостъ на простодушния селянинъ за убитото пакостно животно, на всички ученици сърцата трепватъ отъ мъка. Веднага използвамъ това настроение и питамъ:

) Изъ току що излѣзлото ржководство за учители: „Живо езикознание“ Отъ Н. Беневъ. Габрово. Цена 12 лв.

— Защо бабата плачела на колѣне срѣдъ стаята?

— Зарадъ убититѣ си синове.

— А защо старецътъ се разкаелъ за убитата вълчица?

Нали е направилъ добро на селото?

— Защото си е спомнилъ за синоветѣ: какъ сж били пронизани отъ куршуми и после какъ мжчително сж умрѣли, сжщо като вълчицата.

— Не се ли е случвало да убиее нѣкое животно и после да се разкайвате, да съжбялявате за постѣпката си?

— Азъ, господинъ учителю, веднажъ като вървѣхъ изъ една гора, видѣхъ напреде ми да подскачатъ две малки косенца. Затирихъ се следъ тѣхъ. Тѣ бѣгаха, но не можеха да хвъркнатъ. Азъ захлупихъ едното съ шапката си и го уловихъ. После хванахъ и другото. Занесохъ ги у дома. Направихъ имъ кафезъ. Сложихъ имъ вода и бъркано брашно. Но една сутринъ, като станахъ и отидохъ да ги видя, тѣ бѣха умрѣли. Презъ цѣлия день не ядохъ и плакахъ за тѣхъ.

— Азъ пъкъ, когато бѣхъ малкъ и не ходѣхъ още въ училище, ... татко купи едно хубаво, бѣличко агне. Остави го на двора и ми каза да го храня и да го пазя. Азъ направихъ огърличка, водѣхъ го въ градината да пасе трева, давахъ му хлѣбъ, водица и много го обикнахъ. Пъкъ и то не се отдѣляше отъ мене. Но на Георгиевденъ сутринъта, като станахъ и отидохъ на двора да си видя милото агненце, то вече висѣше на една кука съ отрѣзана глава надолу, и единъ човѣкъ му дерѣше кожата. Азъ се разярихъ противъ всички, хвърлихъ се да го отървамъ, но татко ме взе на ржце и ми каза: „Какъвъ сладкъ обѣдъ ще направимъ отъ твоето хубаво агне!“ Но азъ не искахъ и да чувамъ. Цѣлия день плакахъ и не хапнахъ отъ него.

Още много ржце се вдигатъ: но азъ искамъ да преми-по нататкъ.

— Стига толкова! Кажете сега: одобрявате ли убиването на животнитѣ?

— Не одобряваме.

— А когато други ги заколятъ и ви ги сготвятъ, ядете ли ги? (Мълчание).

— Ами добро нѣщо ли е да се убиватъ хора, било при скарване, било чрезъ разбойничество, на война и проче?

— Не е добро.

— А кога най често хората се скарватъ и се разправятъ помежду си съ оржия?

— Когато сж пияни.

— Значи, освенъ убийството, кое още можемъ да наречемъ зло?

— Пиянството.

— Друго?

— Кражбата, лъжата, измамата, пакостъта.

— Можемъ ли премахна нѣкога тѣзи лоши човѣшки пороци?

— Можемъ, като се откажемъ да ги вършимъ.

— А кога ще се откажемъ?

— Когато всички станемъ въздържатели.

— Да, така е, но за да се познава, че сме въздържатели, трѣбва да очистимъ сърдцата си отъ лоши помисли, а ржцетъ си — отъ лоши дѣла, да бждемъ всѣкога и навсѣкжде добри къмъ всички същества въ свѣта и тогава ще станемъ истински човѣци, както се казва и въ стихотворението „Да бждемъ добри!“

Умѣрено-Бързо. Музика: Вел. Мянковъ.

1 Ис-ка-те ли да сте ЗАРА-ВИ, БОД-ри, СИЛ-ни и СВО-
БОД-ни? Ис-ка-те ли ВЪЗ-ТЪ ПРА-ВИ да сѣ ЧИС-ТИ, БЛАГО-
РОД-ни? Ни-що ЧУЖ-ДО не ЖЕ-ЛѦЙ-те, не ЖИ-ВѦЙ-те отъ ИЗ-
МА-МА, а НА НЕ-МОЩ-НИ-Я ДАЙ-те ПО-МОЩЬ-
ТА СИ НАЙ-ГО-ЛЪ-МА! Ни-що ЛЪ-МА!

Да бждемъ добри !

Искате ли да сте здрави,
бодри, силни и свободни?
Искате ли вашѣтѣ нрави
да сж чисти, благодни?

Не лъжете, не хулете
свойѣтѣ братя и другари,
а съ добро ги приемерте,
безъ дв чакате награди!

Нищо чуждо не желайте,
не живѣйте отъ измама,
а на немощния дайте
помощта си най-голѣма!

Да ви е ржката мека,
всѣка болка да покрива,
ни животно, ни човѣка
да не смѣе да убива!

А пъкъ спиртнитѣ отрови,
на тютюна миризмата,
нека всички сме готови
да запратимъ изъ тъмата!

Тѣй ще станемъ мирни люди,
ще живѣемъ като птички,
тресза мисълъ ще ни буди
къмъ дѣла, добри за всички!

— Разбърхте ли добре, за какво се разказва въ това стихотворение? Да го повторимъ и разгледаме по части! . . .
А сега можемъ и да го изпѣемъ!

Д. Марчевски — София.

Есень въ градината.

(Съчинение въ III класъ).

Влизаме въ голѣмата градина. Уговорихме се да я разгледаме и после да направимъ описание. Спираме се въ срѣдата на градината.

— Пусто е наоколо.

— Духа студень вѣтъръ. Есень е вече. Погледнете брѣстоветѣ; върбитѣ — Вѣтърътъ разнася пожълтѣлитѣ листа. И алеитѣ сж посипани съ листа. — Вижете лехитѣ. — Нѣма вече цѣтя: сланата ги попари. — И тревата жълтѣе. Гледайте, колко много гарвани накацахъ по дърветата. — Грачатъ. — Пъкъ лѣтосъ славейчета пѣха въ градината. Кой ги прогони? — Есеньта, тя е вече тукъ.

Обикаляме изъ градината, посѣждаме по пейкитѣ, говоримъ за есеньта: на една пейка виждаме малко вестникарче. То брои непродаденитѣ вестници. Палтенцето му е тънко, кжсичко; каскетътъ пробитъ. Отминаваме въ разговоръ за малкото вестникарче. Студениятъ вѣтъръ ни подсѣща да бързаме. . . .

Днесъ имаме писане. Повеждамъ разговоръ зв вчерашната разходка въ градината.

— Кажете ми, кой царува сега въ градината? — Есеньта. — Какво е направила есеньта? — Пожълтила листата на дърветата, прогонила птичкитѣ и само гарванитѣ прехвъркватъ надъ дърветата. — И цѣтята попарила сланата — За-

това, каква намърихме градината? — Праздна. — Да, градината бѣше глуха, пуста. — Студениятъ вѣтъръ изпъжда и хората.

— Ето, разгледахме градината, поговорихме за нея. Да напишемъ сега описание. — Една картинка ще опишемъ! — Каква картинка? — Есенна картинка. — Какво заглавие да сложимъ? — На разходка въ градината. — Какво ще кажете за това заглавие? — Не е хубаво това заглавие, понеже не се разбира по кое време сме правили разходка въ градината. — Пъкъ и ние много не се разхождахме. — Тогава? — Да пишемъ: Есень въ градината. — Добре, сложете това заглавие и работете!

— Ще прочетемъ нѣкои отъ нашитѣ съчинения. Чети, Величко!

Есень въ градината.

Ние вчера ходихме въ градската градина и много бѣше студено въ срѣдата на градина. Вѣше студенъ вѣтъръ и той свляше листата на дърветата. Аленитѣ бѣха посипани съ жълти листа. По клонетѣ на дърветата накацахъ много гарвани. Пейкитѣ бѣха праздни, защото бѣше студено. И ние не седѣхме много, защото ни изпъжди студениятъ вѣтъръ.

— Какъ намирате съчинението на вашия другаръ? — На мене не ми харесва — Защо? — Той само описалъ, какво е видѣлъ. — Но нали и ние казахме, че ще опишемъ, каквото сме видѣли! — Величко не е описалъ хубава картина — Защо? — Защото не е употребилъ хубави думи, а пъкъ и изреченията не сж правилни. — Добре, нека разгледаме съчинението! — Мисълта въ първото изречение не е ясна. Можемъ да си помислимъ, че, ако не се бѣхме спрѣли въ срѣдата на градината, а въ края, нѣмаше да бѣде студено. — Изкажете правилно изреченията! — Вчера ходихме въ градината. Спрѣхме се въ срѣдата. Бѣше много студено. — Намѣрете подлога въ първото изречение! — Ние. — Защо не каза подлога въ първото изречение? Защото можемъ и безъ него. — Нали трѣба да спестяваме думитѣ!

— Да четемъ по-нататъкъ! — Въ второто изречение съюзътъ „и“ трѣбва да се замѣни съ — „който“.

По този начинъ поправяме и допълваме съчинението.

— Добринка да прочете своето съчинение! Внимавайте добре, защото ще сравнимъ дветѣ съчинения!

Есень въ градината.

Отдавна не бѣхъ минавала презъ градската градина. Вчера учителтъ ни заведе тамъ. И каква промѣна! Пъстритѣ цвѣта въ лехитѣ бѣха повѣхнали. Вѣтъра брулеше пожълтелите листа на дърветата и засипваше съ тѣхъ аленитѣ. Никой не се виждаше на около. Пейкитѣ бѣха празни. Само едно вестникарче седѣше сгушено и броеше вестниците си. Изведнѣжъ орлякъ врани съ зловещо гратчане долетеха и кацнаха по клонетѣ на голѣмитѣ брестове. Домъчнѣ ми като си спомнихъ

за славейчето, което цяло лѣто пѣеше скрито въ хресталацитѣ. Есеньта го е прогонила. Студениятъ вѣтръ прогони и насъ и ние забързахме къмъ дома.

— Това съчинение е хубаво. — Защо? — Защото Добринка не само описва, но изказва и свои чувства. — Попречило ли е това на описанието? — Не. — Виждате, значи, че когато правимъ описание на нѣщо, можемъ или просто да разказваме, какво виждаме, или заедно съ това да изказва своитѣ чувства на радостъ, скръбъ, очудване и пр. При втория случай ние чрезъ описанието изказваме своитѣ чувства, своитѣ впечатления. Каква става тогава картината? — По-ясна, по-красива. — Така, тогава се създава у насъ настроение. Ето, напр., вашата другарка не казва само: „Славейчето го нѣма въ градината“. Тя пише: „Домжнѣ ми, като си спомнихъ за славейчето“. . . . — Става ни мжчно, като слуша ме, това.

— Какво настроение се създава? — Тъжно настроение. — По после ние често ще говоримъ и при писане и при четене, какъ може да се създава настроение, какъ може авторътъ на едно съчинение да усилва чувството на радостъ, скръбъ и пр.

Срѣщатъ се правописни грѣшки въ Добринкиното съчинение. Велко да ги намѣри и поправи! . . .

Следния часъ ще четемъ останалитѣ съчинения и ще изберемъ най-хубавото за класната тетрадка¹⁾.

Ант. Борлаковъ.

Какъ поникватъ семената.

(урокъ по естествознание въ III отд.)

Наблюдения на полето. 1. — Засѣтитѣ ниви вече се зеленѣятъ. Поникнали сж есеннитѣ посѣви: въ едни ниви тѣ сж израсли доста високо, въ други сега едва се подаватъ изъ почвата. Защо? — Еднитѣ сж посѣти по-рано отъ другитѣ. — Да. Когато дойдохме тукъ преди десетина дена, видѣхме, че всички земледелци не сѣеха: едни орѣха, други завличаха, а трети сѣеха.

2. — Земледѣлцитѣ познаватъ по листата поникналитѣ посѣви. Можемъ ли да ги познаемъ и ние? Ето въ тая нива листата на посѣвитѣ сж широки и яснозелени. Какво ли е това: ечмикъ, жито или ръжъ? — Ечмикъ. — Въ оная нива пъкъ листата сж тѣсни и тъмнозелени. — Това е ръжъ.

¹⁾ Имаме специална тетрадка въ която вписваме най-хубавитѣ съчинения.

— Ето пъкъ тамъ листата сж пакъ тѣсни, но сж яснозелени.
— Тсва е жито.

3. — Въ тая нива едва сега поникватъ листата. Погледнете, какъ стоятъ тѣ! — Свити сж едно до друго като фунийка. — Върхътъ на фунийката е заостренъ. — Защо? . . . Така листата по лесно промушватъ почвата, избухватъ бучкитѣ прѣстъ и се подаватъ надъ земята

4. — Да изкубимъ едно стрѣкче: Вижете, какво има огдолу! — Тамъ стои житното зърно. — Разкжсайте го! Що има въ него? — То е пълчо съ „млѣко“. — Млѣко ли? Та отъ де е взело млѣко въ земята? Ние знаемъ, че въ житното зърно има брашно, а въ това зърно виждаме течность, прилична на млѣко. — Зърното е поело вода отъ почвата, и брашното се е превърнало въ течность. — Куснете течността! — Сладни. — Защо ли брашното се е превърнало на течность? . . . Не знаете, нали? Погледнете, що има огдолу на зърното срещу стѣбълцето! — Тѣнко коренче. — То е още много малко, и не може да смуче храна отъ почвата. Огде се хранятъ тогава листата? — Отъ „млѣкото“ въ зърното. — Да. Както малкото бебе, докато му поникнатъ жби, суче млѣко отъ майка си, така и младото растенйце, докато позаякне коренчето му, смуче готова храна отъ зърното. Нито листата, нито коренчето не могатъ да смучатъ твърда храна. Тя трѣбва да се смѣси съ вода и да се превърне въ течность. Затуй семената поникватъ само въ влажна земя. Сега се сѣщате, защо земледѣлцитѣ чакатъ да вали дѣждъ, та тогава да сѣятъ. — Защото тогава семената лесно се напояватъ съ вода и скоро поникватъ. Въ суха почва зърната не поникватъ. — И тѣй, що е потрѣбно найнапредъ, за да поникнатъ семената? — *Вода, влага.* — Презъ зимата земята е напоена добре. Много влага има въ нея. Защо земледѣлцитѣ не сѣятъ зиме, а сѣятъ само есенъ и пролѣтъ? — Тогава земята е покрита съ снѣгъ и не може да се сѣе. — Не винаги зиме земята е покрита съ снѣгъ. По цѣли седмици тя е гола. — Тогава е студено. Ако се посѣятъ семената, нѣма да поникнатъ. — Защо ли? Нали има влага? Брашното въ семето лесно ще се превърне въ течность . . . — Отъ студа течността ще замръзне и не ще може да храни листата. — Значи, освенъ влага, що трѣбва да има, за да поникнатъ семената? — *Трѣбва да е топло. Трѣбва да има топлина.*

5. — Да изкубимъ другъ стрѣкъ, на койго листата сж вече развѣтрени. — Разкжсайте зърното и го разгледайте! — То е праздно. Останали сж само люспитѣ. — Защо? — Храната му е отишла въ листата. — Огде се хранятъ тѣ сега, като нѣма храна въ зърното. — Коренчето смуче храна отъ земята и имъ я праща — Разгледайте го! — То е

пораснало и се е разклонило. — Защо ли се е разклонило? — Така то може да смуче повече храна отъ земята.

6. — Разгледайте боята на долната частъ отъ листата, която бѣше въ земята, и на горната частъ, която стои надъ почвата. Що забелязвате? — Долната частъ е жълта, а горната — зелена. — Защо ли дветѣ части на листата иматъ различенъ цвѣтъ? Не можете да отгатнете. Погледнете — подъ тая буца сж поникнали нѣколко житни семена! Повдигнете буцата! Цѣлитѣ листа сж жълти, слаби, клюмнали и по-малки отъ другитѣ листа. Защо сж такива? — Защото сж стояли на тъмно. Слънцето не ги е огрѣвало. — Вие сте виждали, какви сж листата и на други растения, когато поникватъ на тъмно, напр., въ избата. — Лукътъ, картофитѣ, рѣпата, морковитѣ, цвѣклото напролѣтъ пускатъ листа въ избата, но тѣхнитѣ листа сж слаби и жълти. — А когато ги посадимъ въ градината на свѣтлина? — Листата позеленяватъ и бързо растатъ.

— Въ нашата изба бѣше се разсипалъ ечмикъ. Нѣколко зърна поникнаха, но листата имъ бѣха тънки, жълти . . . Тѣ не можаха да порастнатъ много . . . — Защо? — Въ избата нѣма свѣтлина.

— И подъ нашия хамбаръ поникнаха нѣколко житни зърна. И тѣхнитѣ листа бѣха жълти и слаби. — Защо? — Подъ хамбара слънцето не огрѣва.

— Понѣкога презъ есенъта по цѣли седмици небето е покрито съ гъсти, тъмни облаци. Слънцето никакъ не се показва. Земледѣлцитѣ сж забелязали, че презъ такова време посѣвитѣ започватъ да жълтѣятъ. — Защо? — Защото слънчевата свѣтлина е малко.

7. — Земледѣлцитѣ сж забелязали още едно нѣщо. . . . Какво? — Предъ зимата посѣвитѣ не растатъ. Листата имъ лѣгатъ на земята. Защо ли? — Тогава има малка свѣтлина. — Само за това ли? — Тогава е студено. Земята замръзва. Растенията не могатъ да смучатъ храна отъ нея, и затова не растатъ.

— Значи, за да растатъ растенията, сж потребни три нѣща. Какви? — *Влага, топлина и свѣтлина.*

Въ училището.

1. *Рекапитулация:*

- а) Какъ поникватъ семената.
- б) Какъ растатъ поникналитѣ посѣви.

2. *Изводи:*

- а) Безъ влага и топлина семената не поникватъ.
- б) Безъ влага, топлина и свѣтлина поникналитѣ растения не растатъ.

3. Биологически опити:

а) Поставяме семена от ръж, пшеница и ечемик между кжсъ влажно-сукно или фланела, сложена в плитка чиния. Огвеме-навреме сукното се мокри. Семената набъбват и след нколко дена поникват. Този опит убеждава учениците, че семената могат да поникнат, без да сж посйти в пръст, стига само да има влага и топлина, и че, когато пониква, младото растение се храни от запасната храна в семената. Освен туй, може да се наблюдава, как се развиват корените и листата от зародиша.

б) За да се види, какво значение има дълбочината, на която се посват семената, посваме нколко семена в широка стъклена чаша или вана, напълнена с пръст. Семената се поставят на различна дълбочина до самите стени на сжда така че да се виждат пръз тх Стените се обвиват отвън с дебела тъмна хартия, за да стят семената на тъмно. Обвивката се вдига само, когато се наблюдава. Пръстът отвреме навреме се полива умрено.

в) В пет саксии, напълнени с еднаква пръст, посваме пшенични, ръжени или ечемични семена. Първата саксия се държи на свтлина и умрена топлина (на прозорец) и се полива отвреме-навреме. Втората сж се полива, но се нахлюпва с друга саксия или с капак от мукава, за да нма достъп свтлината. В третата поставяме пръст, предварително изсушена на печката, и никак не я поливаме. Четвъртата се поставя на свтлина, полива се, но се остава на студено (на двора зиме). Петата се сгавя на свтлина и умрена топлина, но се полива така, че вскога да има над пръст вода. (Излишната вода над почвата прчи на свободния достъп на въздуха, и семената не поникват). На всички саксии се поставят етикети, на които се отбелязва, какви семена и кога сж посйти и как и кога трбва да се поливат.

г) В нколко стъкленици насипваме семена и ги заливаме с вода. Стъклениците се запушват плтно. Лишени от въздух, семената не поникват, или сьвсем слабо поникват, и скоро умират.

След две седмици в отделен часъ резултатите от опитите се сравняват и се обобщават в следните изводи:

а) Семената поникват, когато има влага, топлина и въздух.

б) Излишната влага прчи да поникват семената.

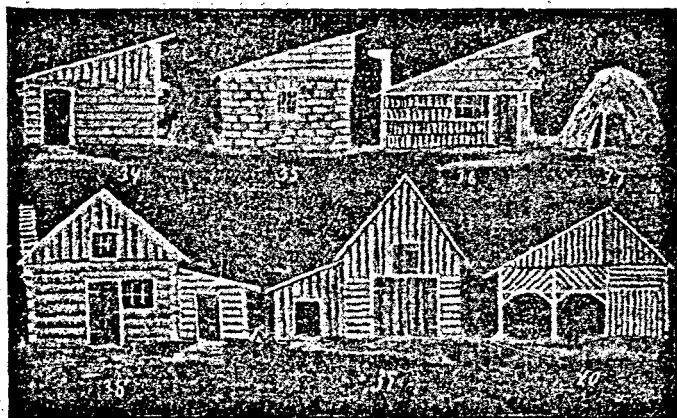
в) Когато поникват семената, първите листа и коренета се хранят от храната в семената.

г) Поникналите растения растат, когато има влага, топлина и свтлина.

Ж. Аусбургъ.

Рисунки съ тебеширъ.

Децата обичатъ да рисуватъ бързо. Искатъ, щото всѣка чъртица да изразява нѣщо. Обичатъ да повтарятъ и развиватъ това, което сж сполучили да изразятъ. Ето защо рисунки, като фиг. 34—40, привличатъ всѣко дете. Тия рисунки трѣбва да се рисуватъ съ широкия край на тебешира. Ако

искаме да ги рисуватъ съ моливъ, трѣбва да го подрежатъ като длето, безъ да го заострятъ. Тебеширътъ, обаче, е по-пригоденъ за тая работа.

Препоръчвамъ тия рисунки по следнитѣ съображения:

1. Като теглятъ съ края на тебешира широки чърти, децата привикватъ твърде увѣрено да чъртаятъ линиитѣ.
2. Всѣка чърта изобразява нѣщо (тъхла, греда и др.), и това изобразяване се повтаря неограничено число пжти. То служи за отлични упражнения.
3. Трудноститѣ сж твърде малко, затова нѣма нужда да изтриваме линиитѣ.
4. Всички линии сж ясни и прости, като предметитѣ, които изобразяватъ, а тѣхъ децата много ценятъ.

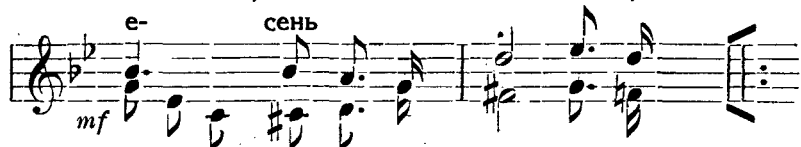
Е с е н ь

Andante

Александър Д. Симидчиев

Ка- пятъ, ка-пятъ вечъ лис- та- та, злат- на

е- сень, злат-на е- сень, под- ра- ни, тъ-натъ,

гу-бятъ се въ мъгла- та по-мра- че-ни ви- си-

ни... тъ-натъ — ни . . .

Вредъ е глухо . . . Денемъ-нощемъ —

Цъли къръ е запусгълъ,

Салъ пжди-овчаргтъ*) още

Тукъ-таме не прецвгтълъ

2

Трайко Симеоновъ.

Гората вече жълтѣе . . .

Vals lent.

Александър Д. Симидчиев

Го- ра- та ве- че жъл-тѣ- е, жъл-

*) Есенень минзухаръ.

тѣ - е, бър-зо ли- нѣ- е; отъ бо-лестъ

лег-на, не ста- на, не вѣр-на бо-лестъ,

гор- ка- на.

Гората рухо съблича, Въ гората ходи горняка
 На смъртникъ вече прилича, Приплаква, съска въ трънака,
 Чернѣятъ ширни поляни, } 2 Отронва сетни листенца, } 2
 Тъмнѣятъ горди балкани. } Погребва пѣстри цвѣтенца. }

Н. Моневъ

Лечко

Умѣрено . .

Н. Аргировъ

Ста-ни брат-че, ста-ни, Леч-ко, че шко-ло-то е да-

лечко, Малка Сийка тъй ре-дѣ-ше, ко-га Леч-ко о-ще

спѣ-ше. Че е малък о-ще Леч-ко, а шко-
ло-то е да-леч-ко, че е ма-лък о-ще
Леч-ко, а шко-ло-то е да-леч-ко.

Орачъ

Умѣрено Н. Аргировъ

О-ри о-ра-чо-не за-пи-рай и
день до бол-ка кръсть пре-ви-вай, зе-
злат-но се-ме вре-домъ сѣи. Вѣсь
мя-тя с'потъ го-рещъ об-лѣи.

По-живо rit. a tempo

Ще дой-де жет-ва бла-го-дат-на, ще поч-не

rit. a tempo

всйч-ко вредъ да зрѣ-е. И в'твойта ни-ва

росо а росо rit. . .

не-о-бят-на класъ тученъ ще се за-лю-лѣй

С. Дриновъ

Молитва.

Бавно Н. Аргировъ
pp

Мо-ля Ти се, Бо-же ми-ли, дай ми мждрость

трай-ни си-ли. И отъ всѣ-ка-кви вра-зи

Ти ме крепко за-па-зи за-па-зи.

А родители, грижливи
Поведи ги в'пжть щастливи.
Продължи имъ свѣтли дни
До дълбоки старини.

Л. Бобевски.

Николай Тодоровъ — Сливенъ,

До кога?

(Трета беседа.)¹⁾

Когато на другия день се събрахме отново, нашата шегобийка издебна случай да ми подхвърли, че презъ нощта училищната прислуга била на кракъ и че следъ тази предохранителна мърка на дирекцията едвали ще мога да намъря, о какво да се заловя днесъ.

— Никави семки, никакви цигарки! Днесъ училището ни да го шибнемъ, ще тръгне! — добави тя иронично.

— Вашето училищно здание само по себе, както виждаме, има голъми архитектурни, хигиенични и педагогични недостатъци. Такива недостатъци въ най-голъмо изобилие притежаватъ повече училищни помъщения въ страната ни. Не това, обаче, ще бжде предметъ на моята беседа. Азъ ще се спра само върху ония нѣща въ вашия *възпитателенъ* (нали?) домъ, които стоятъ въ непосредствена връзка съ личния вашъ вкусъ и съ личнитъ усилия и възможности на вашата собствена воля. . . Но да не губимъ повече време. .

И азъ предложихъ на събранието да направимъ прегледъ на цѣлото помъщение, като започнемъ отъ главния му входъ.

Шегобийката попадна отново въ настроение. Тя припрѣно зашепна по нѣщо ту на една, ту на друга своя другарка. Тѣ шумно избухваха въ смѣхъ, а тя въ това време си придаваше сериозенъ видъ.

— Ха сега да видимъ, кому каква коприва ще затъкне на главата, добави открито тя, безъ да може да задуши тоя пжтъ смѣха си.

— Ето отде ще захвана, — подкачихъ азъ всрѣдъ шегитъ и закачкитъ на излѣзлитъ на двора учители и учителки. — Погледнете на надписа на училището! Макарь и неправописенъ — защото е тази разточителност на главнитъ букви (Оснoвно Нарoдно Училище²⁾), — той е сложенъ доста правилно, на добре избрано мѣсто. Погледнете сега на табелкитъ на дветъ застрахователни дружества, при които е осигурено то! Кажете, за Бога, какво око ги е приковало въ такова отношение съ надписа? И, ако това ако е учителско, нима може да се оправдае съ нѣщо небрежността; съ която се е отнесло къмъ взаимното положение на тия три предмета, сложени надъ главния входъ, върху челото на училището!

¹⁾ Гл. „Педаг. практика“, г. VII, кн. 3—4, стр. 150.

²⁾ Една прогимназия въ окръженъ градъ и днесъ търпи на видно мѣсто и съ грамадни букви надписъ: 2-ра народна смесена прогимназия.

Кажете ми по нататъкъ не е ли достатъченъ само този фактъ да изгени още тука всѣкаква надеждица у оногова, който иде въ училището да търси художествени ценности и благоприятна срѣда за естетично възпитание на ученицитѣ!

— Тѣй съмъ ги заварилъ, пъкъ и нека си призная, че никога не съмъ обръщаль внимание на това,—забеляза директорътъ сконфузено.

— Та тъкмо тамъ е работата, че не обръщаме внимание,

— Но ще се съгласимъ, господине инспекторе, — прекасна ме единъ отъ учителитѣ,—че този недостатъкъ е твърде дребенъ и незначителенъ. Смѣшно е — простете за смѣлостта ми: искамъ да съмъ откровенъ—да плачемъ върху капката всрѣдъ океана отъ недостатъци, въ който плува нашето нещастно школо.

— Ей тази логика е много опасна,—възразихъ му азъ, —защото оправдава нехайството ни и къмъ едритѣ недостатъци, стига да има предъ тѣхъ други още по-едри. Народътъ казва: капка по капка виръ става, а грижовниятъ и пестовенъ домакинъ се навежда да прибере и изостаналото житно зърно, безъ да гледа, че хамбарътъ му е препълненъ. Азъ ви опредѣлихъ моята задача: ще спра погледа ви само на недостатъци, чието отстранение е въ обсега на вашата собствена воля, пъкъ и въ рамкитѣ на задачитѣ ви като учители и възпитатели. Вижте, какъ сж обезобразени отъ стѣнитѣ на училището ви съ всевъзможни афиши, петна, съ какви не отвратителни цинизми, сложени отъ непокорни, немирни и покварени ржце. Ала за това азъ не правя въпросъ, защото знамъ, че ще отбиете веднага укора ми съ обстоятелството, че ви липсва здрава ограда. Нали безъ такава вие нѣмате възможность да издѣлите, кое е работа на вашъ питомецъ и кое на малки и голѣми гамени, избѣгали отъ властта на училището и станали безотговорни и пълни господари на улицата!

И ние влѣзохме въ малкото предверие, което води за коридора.

— Вижъ, тука, продължихъ азъ, вие сте вече пълни господари. Познати ви сж грижитѣ на добрата домакинка за тази частъ на дома ѝ, която първо се набива въ очитѣ на гоститѣ ѝ. Тука тя излива всичката си вещина, всичката си скопость, зеръ още тука тя трѣбва да вземе, както се казва, очитѣ на посетителя и да спечели благоразположението му. Тъкмо тѣй правятъ и добритѣ хотелиери. За блѣсъкна предверието тѣ не жалятъ нищо, защото знаятъ, че една великолѣпна палма, сложена тука при една изрядна чистота и всрѣдъ отраженията на скъпи и луксозни огледала, е най-добрата и сигурна реклама за хотела имъ. Нека

видимъ сега, какво сте направили вие за украсата на вашето предверие! Да и вие сте направили нѣщо!

— Ето че сте допустнали на прѣслугата да направи отъ него сѣщински складъ за дърва. Че то поне да сж подреде-ни! Въ тоя красивъ безпорядкъ тѣзи разхвърлени дървета каратъ посетителя, колкото и да е невнимателенъ, да си от-варя очитѣ на четири, ако не иска да се препъне и полази по лицето си. При това, добре сте сторили, че сте допъл-нили картинката на собственото си безгрижие съ тази пълна съ сметъ очукана газена тенекия, съ тия замърсени метли, съ това разсѣхнало каче, съ тази продънена лопата! А ето че тука сж и празничнитѣ ви знамена, въ тоя прахъ, изпо-кжсани и загубили досущъ цвѣтоветѣ си!

— Трѣбва да признаемъ, — свѣнливо ме прекжсна една учителка, — че е много хубава мисълъта на г. инспектора, пъкъ и не се иска бо'зна и какво за практическото ѣ при-ложение. Какъ би се преобразило това предверие съ нѣкол-ко картини, сложени въ прости, но хубави рамки: една тука, друга ей тука, точно срещу първата; трета пъкъ тука . . . Съ стотина лева, които сѣ ще можемъ да намѣримъ, да се вземе единъ цвѣтарникъ за този жгълъ . . . Саксии съ цвѣ-тя може да донесе всѣка отъ насъ . . .

— Защо не, — потвърди друга учителка, — най-сетне това ще бжде за наше лично удоволствие.

— Цвѣтя биха донесли и отгледвали и децата, стига да ги заинтересуваме съ украсата на училището и да я напра-вимъ тѣхно дѣло, прибави третия.

— Ето още една дреболия, която може да има едри последици за дѣлото, на което служимъ, — намѣси се и директорътъ. Ние трѣбва да благодаримъ за добрия случай, който насочи тия беседи въ този пжтъ. Събрали всичкото внимание около въпроситѣ на обучението и грамотяването, ние сме оставили възпитанието на нашитѣ питомци въ училището на слѣпия случай. Въ този мигъ азъ, сякашъ, чувствувамъ всичката неотразима сила на физическата и нравствена срѣда, всрѣдъ която живѣе детето, и се осжж-дамъ, че, като сѣщински слѣпецъ, съмъ отминавалъ ей това безредие до сега! Съ какво, наистина, бихме могли да оправдаемъ това безгрижие, това безредие тукъ при входа на училището!

— Само съ това, че сме му обрѣгнали, че сме се сраст-нали съ него, — отвърна учителката, която предлагаше планъ за украсата на антрето. Тя сега допълни този си планъ съ още единъ цвѣтарникъ, съ голѣма пластинена отривка, съ „пжтека“ и едно голѣмо огледало, на което от-реди такова мѣсто, че да позволява на всѣко дете да се види цѣло още отъ прага на училището.

Огледалото развесели отново всички и даде поводъ на шегобийката да се намъси:

— Само то ни липсва аслж . . .

— Не само то, но и *то* ни липсва, — отвърна ѝ директорътъ.

— Цървули нѣма, гайда иска: нѣмаме смѣтало, питаме за огледало . . .

— Въ тоя редъ на мисли, що се изнесоха досега, — продължи директорътъ, — азъ съмъ готовъ да предпочета огледалото предъ смѣталото . . .

— Съвършено вѣрно, — прекъснахъ азъ препирнята. — Руското смѣтало, напримѣръ, за което се даватъ толкова грѣшни училищни пари, може всѣки единъ отъ насъ да замѣни съ други нагледни срѣдства, хемъ по удобни и целесъобразни, хемъ по достъпни и евтини; огледалото, обаче, съ нищо не можемъ замѣни, ако сме решили да възпитаваме у питомците си привычката да се грижатъ и за приличната си външность.

— Като се замисли човѣкъ по дълбоко, ще се съгласи напълно съ васъ и ще даде предпочитанията си на огледалото предъ смѣталото; пъкъ то не ще струва бо'зна колко! — обади се единъ учителъ.

— Пъкъ нека струва! Стига да се съзнае нуждата отъ него — срѣдства ще се намѣрятъ, както сж се намѣрили за много щѣло и нещѣло нѣщо. Работата е тамъ, че никой не смѣта днесъ огледалото за училищна вещь, макаръ че безъ нея не може да мине и последната колиба!

— Защото на училището не се гледа като на жилище, а като на . . . сая за овци . . . като на . . . като налбантница . . . допълни ме нервно директорътъ.

Сравнението на директора откри мѣсто за нови шеги и закачки.

Съ тѣхъ ние минахме въ коридора.

— На една външна уредба на предверието, за каквато говорихме до сега, — започнахъ азъ, — днешниятъ външенъ видъ на коридоритѣ ви далече не хармонира. Нито тия изпъчени и изкривени закачалки, които документиратъ гарварското отношение на ученицитѣ съ тѣхъ; нито тия тѣй дебело опрашени „овце“, „кози“ и „свини“, съ които и, по едно странно недоразумѣние, сте нагиздили стениитѣ си; нито този станалъ безъ махало и отдавна починалъ часовникъ; нито тази таванска дупка и тази разкривена стълба, изправена, кой знае защо, и оставена на постоянна служба тукъ; нито праха по стениитѣ и замърсенитѣ и станали непрозрачни стѣкла по прозорцитѣ, — нищо отъ това, що имате сега на лице не може да живѣе въ съседство съ оная уредба, за която говорихме въ предверието. Цвѣтя, цвѣтарници, художествена живопись, художествена мебелъ, аптечна чистота

— ето що трѣбва за вашитѣ коридори, за да се изпълнятъ съ оная художествена атмосфера, въ която вирѣятъ естетичнитѣ чувства. Но азъ се увлѣкохъ твърде много и прекрчихъ границитѣ на вашата възможностъ. Нека, прочее, спремъ очитѣ си върху надписитѣ надъ учебнитѣ стаи. Въ какво пѣстро разнообразие и съ какво непридирчиво око сме ги поставили! Мене ме дразни много неприятно, дето ржбътъ на този надписъ не отива успоредно съ ржба на вратата! А вижте тука този надписъ! Той съвсемъ не е сложенъ по срѣдата . . .

— Гответе се всички . . . за всѣки той ще намѣри коприва! — рече шегобийката и се закриви въ другото рамо на коридора, дето бѣше нейната стая.

— Божичко! — викна тя като оживена, — азъ съмъ загубена! — и закри съ ржце лицето си.

И наистина, надписътъ надъ стаята ѝ, като на зло, ви сѣше право вертикално, закрепено о единичкото останало на служба габарче.

Отгоре на всичко това, останалъ отъ времето на безеровия правописъ, той даваше думата „отдѣление“ съ е.

— Пуста коприва, сякашъ по езика те нажили! — по дразни я директорътъ.

— Добъръ е Господъ! И тебе мама ще види! — отвърна тя, и настоя да разгледаме и стаитѣ на класоветѣ.

Запжтихме се за стаята на III класъ.

— Викнете слугинята, — замолихъ азъ още на вратата на класа.

Тя дойде, побѣлѣла като стената.

— Още сега да откачишъ отъ прозорцитѣ тия парцали, но, преди да сторишъ това, вземи този левъ и тичай да купишъ едно патронче боя за печки.

Слугинята ме изгледа въ недоумение, ала взе лева и излѣзе.

— Много скоро се върна! — подхвърли шегобийката на директора.

— И тази коприва си я бива, — отвърна директорътъ насмѣшливо и добави: сега сме квитъ.

— Съгласете се, господа, че това не бива да се търпи повече, ако уважаваме себе си и професията си. Кажете, за Бога, въ коя частна кжща, въ кой домъ, вие можете да намѣрите тази гола и тѣй обезобразена маса? Въ кое жилище биха търпѣли този продъненъ и очуканъ столъ; тази прогорѣла и изживѣла печка; тия прокжсани и загубили цвѣта си пердета; тия нацапани съ варъ прозорци и тавани; тия кирлични стѣкла; тия кални подове; тия повиснали врати! Въ коя обитавана сграда ще се търпи онази паяджина, която, ако се сжди по наплѣстения по нея прахъ, ще трѣбва да се отнесе къмъ една твърде отдалечена училищна епоха!

Не, не! Азъ не ще отивамъ и въ другитѣ стаи. Но . . . пакъ не знамъ! Кажете вие, ще намѣря ли въ това училище кѣтъ, ошастливенъ отъ грижитѣ на добрата домакиня? А тя, скопосната домакиня, умѣе да направи приятна за окоето и последната колиба! Нѣщо повече: тамъ, въ бедната прихлупена колиба, тя се очертава по-мила и по-приветлива!

— Ние ще си вземемъ добра бележка отъ тази визия, — прекъсна ме директорътъ. — Виждате, — обърна се той къмъ другаритѣ си — че всички тия нѣща сж много обикновени и познати на всички ни. Защо, обаче, не ги виждаме въ училището? Да отдѣлимъ грижи за хубавата външностъ на учебнитѣ стаи, на коридора, на предверието, на двора, — че това е потребно, преди всичко, за насъ, като културни люди. А и ние сме възпитатели въ едно, божемъ, културно общество! За естетичната култура на ученика художествената обстановка е като водата за рибата. И азъ вѣрвамъ, че съ добра воля, може да се направи много въ тази посока и при днешнитѣ училищни условия. Една упорита работа отъ наша страна ще разрѣди дебело напластенитѣ предразсѣдки въ обществото и ще го спечели за едно по-друго разбиране. Отъ последне; каквото е сега, училището трѣбва да заеме първо мѣсто съ удобството и блѣсъка на своята сграда.

— За разхубавяване на училищнитѣ помѣщения, — продължихъ азъ, — трѣбва да се привлѣче и участието на ученицитѣ. Веднажъ съзнаятъ ли се като творци на външния редъ въ училището, децата ще престанатъ да рѣжатъ, да чупятъ, да замърсаватъ, — съ една речъ — да рушатъ направеното отъ тѣхъ самитѣ. Въ тѣхно лице по тоя начинъ вие ще намѣрите най-сигурни и вѣрни агенти за подържане реда и чистотата въ училището.

— Много право . . .

Директорътъ не можа да завърши мисълта си, защото въ това време слугинята влѣзе и съобщи гузно, че купила боя. . . .

— Ти разбра, защо е тази боя, нали?

— Е, че какъ не ще се сѣтя, не съмъ говедо я! . . .

— Добре, ние ще отидемъ въ учителската стая, а ти откачи пердетата и се запретни да намажешъ и излъскашъ печкитѣ, както правишъ това у васъ. Следъ малко ще отидемъ въ домътъ ти, па, ако и тамъ заваря тази уредба, утре не ще бждешъ тука . . .

Слугинята промѣни лице и съ лека усмивка отвърна:

— И тази хубава . . . То училището е друга работа . . .

— Друга работа ли?

Въ разговоръ за разбирането на слугинята за реда и чистотата въ училището ние влѣзохме въ учителската стая.

— Защо ли ходимъ да търсимъ бележитъ на безредието и безвкусицата въ коридоритъ и въ учебнитъ стаи, когато и тукъ въ нашата приемна стая, тия белези сж въ такова щедро изобилие! — превари да заяви директорътъ.

И наистина, уредбата на стаята, въ която отпочиваха учителитъ и дето биваха приканвани училищнитъ гости, излъчваше сжщо онова безгрижие за редъ и строй, което характеризираше училището, започвайки отъ дворната му ограда. Картини, лишени отъ всѣкаква художествена стойностъ, въ рамки, обилно напрѣскани съ варъ и съ стъкла загубили своята прозрачностъ; календари отъ различни времена и издателства; рамки безъ картини или картини безъ рамки; посивѣла печка съ нацапани съ калъ и варъ тръби и пр. и пр. И всичко това въ найвъзмутителенъ безпорядъкъ, въ какъвто сж поставени и шкафоветъ съ помагалата и книгитъ въ тѣхъ; и маситъ съ книжата, мастилницитъ и перата по тѣхъ; и . . .

— Таквизи сме ние, българитъ, — забеляза една учителка, когато посочи на всевъзможнитъ писмени упражнения, направени отъ учителитъ върху покривката на масата, дето единъ графологъ би могълъ да направи интересни проучвания.

— И тъкмо защото сме такива, на българското училище тежи задачата да разгърне всичкитъ си усилия за повдигането на естетичната култура на народа ни, — възразихъ азъ.

— Каквото и да си думаме, всичкото е само приказки. Нека, преди всичко, държавата изпълни задължениата си къмъ тоя народъ, па тогазъ да иска отъ насъ! Де сж училищнитъ ни здания? — викна сърдито учителътъ, когото изобличихъ вчера за семкитъ и комуто, види се, бѣха дотегнали нашитъ разправни.

— Чакахъ това възражение, — отвърнахъ азъ. Ала имайте малко търпение да чуете и следното: Не отдавна имахъ случай да влѣза въ сѣдебната зала на единъ окръженъ сждъ. Сждътъ, за щастие, се помѣщава въ една великолепна сграда. Архитектътъ се бѣше погрижилъ да даде найприятенъ вънкашенъ видъ на това свое творение. И представете си, всички гиздави корнизи и орнаменти, съ които той бѣше украсилъ съ такава любовъ и съ такова разбиране залата, дето заседаваше сждътъ, сега бѣха почернѣли отъ прахъ! По снагата на хубаво пригладенитъ и декорирани стени пѣкъ изобилствуваха дълбоки рани отъ гвоздеи, ковани за хатѣра на нѣкои обяви или календари. Отъ срѣдата на тавана, на кжсъ стара, ржждива и най-безобразно накривена телеграфна жица, висѣше лампа съ опушено до черно стѣкло и съ загубилъ бѣлината си порцелановъ заслонъ. Сврѣхъ всичко това, нѣколко отъ прозорцитъ бѣха

вече съсчупени стъкла, та два чифта капризни ластовички бѣха избрали тъкмо тукъ, въ храма на Темида, да свиятъ своитѣ гнѣзда! — Но защо ли отиваме тъй далече. Вашата църква, безспорно, е хубава сграда. Добри люде на времето си се погрижили и за вътрешната ѝ украса. Не ви ли боде, обаче, въ очитѣ оная обезформена газена тенекия, която днешнитѣ епитропи сж омждрили до хубавия оня свѣщникъ въ дѣсно отъ царскитѣ двери! Какъ не можахъ тия хора да се договедатъ, че за угаркитѣ може да послужи и друга сѣдина, поставена на по друго мѣсто, каквото трѣбва да намѣрятъ и за метлитѣ, които сега стоятъ прѣдъ пангаря! Какво показва всичко това, г. Х.? — обърнахъ се азъ къмъ моя опонентъ и добавихъ: — Виждате, прочее, че и хубавитѣ сгради могатъ да загубятъ хубостъта си, щомъ се обитаватъ отъ люде, лишени отъ чувство за хубавото. Да събужда и развива ей това човѣшко чувство съ всичкитѣ срѣдства, съ които може да разполага, като изолирва най-грижливо питомцитѣ си отъ всички зловредни влияния и срѣди, които, като слана опалватъ младитѣ естетични кълнове на тѣхната нѣжна и крехка душа — ето една отъ най-главнитѣ задачи на съвременното училище. Днешниятъ день зове тревожно училището да буди и развива човѣчното въ душитѣ на питомцитѣ си. И то трѣбва да се вслуца въ този зовъ, като преоцени досегашнитѣ си школки ценности и разшири постиженията си и въ областъта на нравствената култура.

— Да, потвърди директорътъ. И азъ ви моля да побеседваме и върху нуждата отъ една здрава не само естетична, но и нравствена срѣда, въ която училището да постави възпитаницитѣ си.

— То е въ моя планъ, — отвърнахъ азъ, — но сега ще трѣбва да си починемъ. Прочее, до виждане!

ИЗЪ УЧИЛИЩЕТО И ЖИВОТА.

(Вести и бележки).

Училищни реформи въ Австрия. През последните 10 години почти всички културни държави прокараха важни реформи въ образователното си дѣло, ала въ никоя отъ тѣхъ тѣ не сж извършени тъй смѣло, съ такъвъ широкъ замахъ и съ толкова голѣми постижения, както въ Австрия и, особено, въ нейната кокетна столица. Съ право може да се твърди, че Виена днесъ съ постиженията си въ областта на общественото образование стои на чело на европейскитѣ градове. Който иска да види, какъ могатъ да се осществятъ успѣшно исканията и придобивките на съвременната педагогическа теория, трѣбва да посети виенскитѣ народни училища.

Австрийската училищна реформа е тѣсно свързана съ името на единъ енергиченъ, смѣлъ и високо образованъ мжжъ — *Ото Глюкелъ* (Otto Glöckel). Бившъ основенъ учителъ, добъръ педагогъ и виденъ общественикъ, презъ 1919 год. — въ най трагичните дни за побѣдена Австрия — той бива издигнатъ отъ социалъ-демократическата партия до поста — министъръ на просвѣтата. По-късно той заема длъжността председателъ на Виенския общински училищенъ съветъ, която и до днесъ изпълнява съ рѣдко умѣние и голѣмъ тактъ. И на двѣтъ длъжности Глюкелъ се явява съ пълна и ясна програма за широки и коренни реформи въ австрийското образователно дѣло. Подпомогнатъ отъ способни и дейни сътрудници, той прилага постепенно програмата си и съ завиденъ успѣхъ я осществява.

Следъ революцията презъ 1919 год., на австрийското народно училище се поставятъ две важни задачи:

1) да съдействува за закрепването на републиканския режимъ, като подготви просвѣтени граждани за него,

2) да подпомогне стопанското възстановяване на държавата, като ѝ даде интелигентни и квалифицирани работници, отъ каквито има нужда тя, за да излѣзе по скоро отъ страшната стопанска криза, докарана отъ войната и нейните последици.

Съ огледъ на тия две задачи се прокаратъ и първитѣ училищни преобразования. Всички служби въ министерството на просвѣтата се преустройватъ. Обикновенитѣ администратори — бюрократи се замѣстватъ съ способни и компетентни учители и педагози. Създава се „отдѣление за училищни реформи“, на което се възлага да изработи подробенъ планъ за приложбата на нова учебно-възпитателна система. Урежда се учителска камара и се дава пълна възможность на учителския персоналъ самъ да проучи и да работи за разреше-

нието на поставените училищно-административни и педагогически проблеми. Организирането се навсякъде родителско-учителски дружби съ с задача да работят за сближение и тѣсно сътрудничество между училището и семейството.

Откриват се възпитателни институти за бедни, но даровити деца. Уреждат се *образцови опитни училища*, въ които се прилагат и изпитват нови учебно-възпитателни методи. Изработват се нови учебни програми, ксито, преди да бъдат утвърдени, се прилагат като проекти въ нѣколко училища, за да се видят добрите и слабите им страни. Ревизират се всички учебници и се поправят. Непотребните се изхвърлят отъ употреба. Промѣня се и почти цѣлия инспекторски персоналъ. За инспектори се назначават педагози, избрани изъ срѣдата на учителството. Всички тия реформи на първо време засѣгат само основното образование. Следъ като се виждат добрите резултати отъ тѣхъ, постепенно се прилагат и въ срѣдните училища.

Голѣми грижи полагат виенските училищни реформатори и за отхраната и възпитанието на децата презъ до-училищната възраст. На специално „бюро за обществена предвидливостъ и за подпомагане на децата“ е възложена длъжността, да урежда, открива и управлява детски градини (забавачници). Такива въ Виена сега съществуватъ около стотина. Обучението въ тѣхъ се води по методите на *Фробелъ* и *д-ръ Монтесори*. Освенъ това, бюрото дава помощи на всички нуждаещи се деца на училищна възраст, както и на тѣхните майки. Така, на около 16,000 деца се дава почти безплатно храна въ училищни трапезарии; 40,000 слаби физически деца презъ всяка лѣтна ваканция се пращат на почивка и поправка въ колонии срѣдъ природата. Майките на бедните деца получаватъ безплатна медицинска помощъ отъ училищните лѣкари и училищните лѣчебници. За всичко това презъ учебната 1926/1927 год. бюрото е изразходвало 12½ милиона фр. франка (62,500,000 лв.).

Курсътъ на задължителното учение е десетгодишенъ: 1) 4 години въ първоначалното училище (за деца на възраст отъ 6 до 10 години), 2) 4 години въ *общото срѣдне* училище (за деца отъ 10 до 14 години) и 3) 2 години въ професионални училища (за юноши отъ 14 до 16 години).

Уредбата и общото ръководство на училищата, въ които се получава задължителното образование, сж възложени въ Виена на *общински училищенъ съветъ*, съставенъ отъ изборни представители на града, на училищните инспектори, учителската колегия и училищните лѣкари. Презъ 1926/1927 год. бюджетътъ на съвета е възлизалъ на 45 милиона златни франка (1,215,000,000 лв.)

Главните положения на плана за реформи, изработенъ

отъ Ото Гьокелъ и прилаганъ отъ училищниятъ съветъ, сж следнитъ:

1. Учителътъ трѣбва преди всичко да съзнава своитѣ обществени и национални задачи.

2. Въ училищната организация трѣбва да има единство.

3. Професионално образование трѣбва да се дава на ученицитѣ следъ като завършатъ курса на задължителното общо образование. Последното трѣбва да даде минимумъ отъ знания, при които ще е възможна успѣшната професионална култура на всѣко дете.

4. Въ училището детето трѣбва да намѣри срѣда и условия, благоприятни за пълната проява и развитие на своитѣ сили и способности.

5. Тамъ трѣбва да паднатъ всички прегради между общественитѣ класи.

6. Учебно възпитателнитѣ методи трѣбва да държатъ смѣтка за детската психология. Никога учителитѣ не трѣбва да забравятъ, че детето има свои нужди, свои интереси и свой собственъ животъ, различни отъ нуждитѣ, интереситѣ и живота на възрастнитѣ, и че то върши добре само това, което му доставя удоволствие. Отъ тукъ следватъ следнитѣ принципи:

а) *Училището трѣбва да бжде активно.* На детето трѣбва да се дадатъ всички възможности, да се изразява и да твори свободно. Учителътъ трѣбва да бжде само ръководителъ и упътвачъ.

б) *Учебниятъ материалъ да се черпи отъ околната срѣда.* Така детето ще разширява кръга на своитѣ знания, безъ да губи връзка съ живота.

в) *Обучението трѣбва да бжде цялостно.* Обучението по отдѣлни учебни предмети (смѣтане, писане, четене, география, история и др.) и раздробяването на учебното време на часове се премахватъ. Главната задача на учителя тукъ е да съгласува и свърже придобититѣ знания и да помогне на ученицитѣ да усвоятъ ония срѣчности, чрезъ които ще станатъ господари на външната природа. Постоянни излети срѣдъ природата и посещения на музеи и паметници доставятъ голѣма частъ отъ материала за училищна разработка.

Учителитѣ трѣбва да познаватъ добре индивидуалнитѣ особености на своитѣ ученици, защото само при това условие тѣ ще могатъ успѣшно да подбиратъ и прилагатъ най-подходянитѣ учебно възпитателни похвати. Поради туй въ виенскитѣ училища още отъ първата учебна година за всѣки ученикъ се води задължително отдѣлна книжка (фишъ), въ която учителитѣ и училищниятъ лѣкарь отбелязватъ всички по важни особености и прояви, които характеризиратъ физическото и душевното развитие на ученика. Сведения се събиратъ отъ прѣки наблюдения, отъ изследвания и отъ

показания; давани отъ родителитѣ. Съ тая книжка ученикътъ минава отъ класъ въ класъ, докато завърши курса на задължителното общо образование. Попълвана грижливо редъ години, тя дава достатъчно ясна и пълна характеристика за ученика — за неговитѣ способности, недостатъци и наклонности.

Отъ първоначалното училище децата постъпватъ въ *общото сръдно училище* (доленъ курсъ на гимназията). За сръднище на обучението въ това училище служи *националната култура и родния езикъ*. Изучаването на чуждитѣ езици е незадължително, но на *ръчния трудъ и на физическото възпитание* се обръща твърде голѣмо внимание. Свършилитѣ съ успѣхъ общото сръдне училище постъпватъ въ професионални училища или въ *висше сръдне училище* (горенъ курсъ на гимназията). Последното, както и общото сръдне училище, има 4 класа. Въ него се приематъ само ученици, които притежаватъ нуждитѣ способности за висша умствена култура. Подборътъ на кандидатитѣ е извънредно строгъ. Тѣ държатъ приеменъ изпитъ, съ който се цели да се установи не количеството на знанията, които притежаватъ, а качеството на умственитѣ имъ способности. До такъвъ изпитъ се допускатъ само кандидати, отъ чиито индивидуални книжки (фишове) се вижда, че сж кадърни за виша наука. Следъ като издържатъ приемния изпитъ, кандидатитѣ прекарватъ тримесеченъ стажъ, презъ време на който педагози и лѣкари ги подлагатъ на редъ грижливи изследвания и наблюдения. Ако резултатитѣ отъ тѣзи изследвания сж благоприятни за кандидата, той бива приетъ за ученикъ въ училището, иначе се отказва приемането му.

Виенскитѣ реформатори обръщатъ голѣмо внимание и върху подготовката и подбора на учителитѣ. Тѣ сж прави: училищнитѣ реформи могатъ да се осъществятъ само отъ учители, добре подготвени за професията си и всецѣло предадени ней. Учителътъ на новото училище трѣбва да владѣе две важни науки: детската психология и експерименталната педагогика.

Споредъ Ото Глюкелъ, всички учители — и за първоначалнитѣ и за сръднитѣ училища — трѣбва да се подготвятъ въ университета. Кандидатитѣ за първоначални учители ще следватъ тамъ две години. Презъ първата година ще изучаватъ психология и педагогика, а презъ втората — ще допълнятъ общото си образование и ще получатъ необходимата практическа подготовка, като хоспитиратъ и стажуватъ въ образцови опитни училища. Кандидатитѣ за учители въ сръднитѣ училища презъ първата година сжщо изучаватъ психология и педагогика, а презъ други три или четири години се готвятъ за специалността си.

Университетската управа се противопоставила на този проект, и той не успял. Вместо него, Виенската община приложила друг: уредила съ свои средства при университетския педагогически институт курсове за подготовка на учители. През 1926/1927 год. около 60% от виенските учители посещавали редовно тия курсове.

Въ бждеще кандидатитѣ за първоначални учители ще се подбират измежду младежитѣ, свършили горния курс на гимназиитѣ. За да получатъ нужната теоритическа и практическа подготовка, тѣ ще учатъ две години: една година въ университета и една въ педагогически институтъ.

(L' Education, № 7, 1928).

Подготовка на основнитѣ учители въ Полша. На 31 януарий и 1 февруарий т. г. въ Варшава заседавалъ съборъ отъ учители въ педагогическитѣ и образцовитѣ основни училища, на който присъствували и представители на министерството на народната просвѣта и на училищнитѣ настоятелства. Съборътъ разгледалъ въпроса за бждещата подготовка на основнитѣ учители. Всички, които говорили, се произнесли, че подготовката, която даватъ сегашнитѣ срѣди педагогически училища, е недостатъчна.

Въ приетата резолюция се иска, всички кандидати за основни учители да се подготвятъ въ педагогически институти съ двугодишенъ курсъ. Въ институтитѣ да се приематъ само лица съ пълно гимназиално образование. Учителитѣ по техническитѣ предмети да се подготвятъ или въ институтитѣ, или въ специални училища за ръчна работа, рисуване, гимнастика и пѣние. Презъ втория семестъръ ученицитѣ въ педагогическия институтъ да се разпредѣлятъ на две групи: а) историко-филологическа и б) физико-математическа. Ако е потребно, групитѣ могатъ да бждатъ и повече. Свършилитѣ института добиватъ право да учителствуватъ. Тѣ по-нататкъ ще разширяватъ познанията си въ временни университетски курсове или ще бждатъ командировани въ чужбина, за да изучатъ нѣкой чуждъ езикъ. Най-рано следъ две, а най-късно следъ петгодишно учителствуване, учителитѣ трѣбва да издържатъ практически изпитъ, следъ който се назначаватъ за редовни учители. Сегашнитѣ педагогически училища трѣбва да се превърнатъ въ пълни гимназии и при всѣка отъ тѣхъ да се открие двугодишенъ педагогически институтъ и образцово седмогодишно основно училище.

(Ruch. Pedagogiczny, 33, 1928).

Едно полезно нововъведение въ моравскитѣ училища. Преди четири години училищниятъ комитетъ на околия Басковице въ Моравия (Чехославия) препоръчалъ, до

колкото е възможно, ученицитѣ да събуватъ обувкитѣ си, когато сж въ училище. Съ това се целѣло да се намали праха въ учебнитѣ стаи. Наредено било, ученичкитѣ въ часоветѣ по ржчна работа да изработватъ *терлици* за себе си и за момчетата. Презъ първата година много депутации, както и отдѣлни родители, се явявали предъ комитета да протестираатъ противъ тая наредба. Често въ депутациитѣ участвували и интелигентни граждани. Нововъведението било заплашено. Дори мнозина учители не го одобрявали. Посочвало се, че съ него се налагатъ нови излишни разходи на ученицитѣ. Учителкитѣ по ржчна работа сжщо не били доволни, понеже изработката на терлици имъ отнемала частъ отъ свободното време. Но ползата отъ тая мѣрка скоро се видѣла. Въ училищата, дето ученицитѣ обували терлици, подоветѣ се запазвали дълго време чисти; прахътъ въ учебнитѣ стаи изчезналъ. На втората година числото на терлицитѣ се увеличило, а презъ миналата година въ цѣлата околия вече нѣмало училище, въ което децата да не изуватъ обувката си, преди да влѣзатъ въ учебнитѣ стаи.

Презъ първата година терлицитѣ били гнѣвно осждаани, а сега за тѣхъ се говорѣло съ въодушевление и най голѣма похвала. Въ много села майкитѣ сами шиели терлици за децата си, или имъ купували готови такива. И учители и родители видѣли, колко благотворно се е отразила върху децата тая тѣй незначителна мѣрка. Учителитѣ констатирали, че кашлицата, ларингита и други болести на дихателнитѣ органи много намалѣли. Терлицитѣ внесли въ всички училища чистота. Това се забелязвало особено въ калнитѣ есенни, зимни и пролѣтни дни. Подоветѣ не се каляли вече; по стенитѣ, училищнитѣ покжщнини и дрехитѣ на децата нѣмало прахъ. И учители и ученици се избавили отъ праха, който по рано пълнѣлъ носа, устата и бѣлитѣ имъ дробове. Чиститѣ учебни стаи, украсени съ картини по стенитѣ и съ цвѣтя по прозорцитѣ, привличали децата, и тѣ съ радостъ отивали на училище.

За да се създаде и поддържа такава чистота въ училищнитѣ помѣщения, не сж потребни голѣми суми. Отъ старъ ржжавъ или крачолъ на износени панталони се шиятъ терлици. Най-прости дъсчени полици, поставени низко въ коридоритѣ, служатъ за поставяне на обувката и терлицитѣ. Децата оставятъ терлицитѣ си винаги въ училището; съ тѣхъ ходятъ само изъ стаята и коридоритѣ. Най-малко два пжти въ седмицата ги чистятъ. Това направило силно впечатление на училищнитѣ настоятелства, и тѣ почнали съ по голѣма ревностъ да се грижатъ за чистотата на училищнитѣ помѣщения.

Училищни бани въ Полша. Полското министерство на народната просвета наредило да се предвиждат въ плановете за училищни сгради, въ които ще се учат повече деца, бани съ душеве. И въ старитѣ училищни здания трѣбва да се построятъ такива. Тѣ могатъ да се направятъ или въ сутерена на сградата, или въ нѣкоя стая, съседна на гимнастическия салонъ. Училищнитѣ инспектори сж задължени, когато ревизиратъ селскитѣ училища, да агитиратъ за постройката на обществени бани въ селата. Сумитѣ могатъ да се събиратъ отъ доброволни пожертвувания. На беднитѣ села ще се отпускътъ помощи отъ държавата. Дето има училищни бани, учителитѣ сж длъжни да предвиждатъ въ програмитѣ си поне по единъ часъ въ месеца за задължително къпане на ученицитѣ. Дето нѣма такива, ще се използватъ общественитѣ бани.

(Dziennik Urzędowy, 1928, бр. 100.),

Книгописъ.

La Science de l'Education. Par Dr. Jean Demoor et Tobie Jonckheere.¹⁾ Bruxelles. Prix 17-50 fr.

Споредъ френската педагогическа критика, тоя трудъ е едно отъ най-добритѣ *резюмета* на съвременната теория на възпитанието. Въ него сж систематизирани и разгледани методично всички по-важни нейни проблеми и придобивки.

Авторитѣ отдаватъ голѣмо значение на училищното възпитание. Дълбокитѣ промѣни, станали презъ последнитѣ 50 години въ обществения и стопански животъ, заставятъ мнозинството майки и бащи да работятъ по цѣлъ день вънъ отъ домоветѣ си, за да изкарватъ прехраната си. Тѣ не могатъ да се грижатъ за възпитанието на децата си. Голѣмъ дѣлъ отъ тѣхнитѣ грижи трѣбва да поеме училището. То трѣбва да се превърне отъ *учебно заведение*, каквото е днесъ, въ *възпитателенъ домъ*. Насжщни обществени нужди изискватъ отъ него не само да учи децата да четатъ, пишатъ и смѣтатъ, но и да ги възпитава и подготвя за борбата, що имъ предстои въ живота.

Училищното възпитание трѣбва да се гради върху *свободната спонтанна дейностъ* на детето. Насилственото възпитание създава безволни личности и роби. Днешната демократична държава нѣма нужда отъ такива.

¹⁾ Наука за възпитанието. Отъ д-ръ Жанъ Демооръ и Тоби Жонкееръ. Първиятъ отъ авторитѣ е професоръ въ медицинския факултетъ и директоръ на физиологическия институтъ при Брюкселския университетъ; вториятъ е доцентъ по педагогика въ сжщия университетъ и директоръ на педагогическо училище.

Силата на възпитанието не е безгранична. Физиологичната и душевната наследственостъ опредѣлятъ неговитѣ граници и възможности. Но все пакъ въ тия граници детето може да се развива и да устѣвършенствува своитѣ заложи, стига само да бжде поставено при условия, които подпомагатъ и потикватъ развитието му. Последнитѣ играятъ голѣма роль въ възпитанието. Има много факти и доказателства за това. Съ точни измѣрвания е установено, че срѣдниятъ ръстъ на децата, родени и израсли презъ Свѣтовната война, е намалѣлъ поради лишенията, въ които сж живѣли тогава. Беднитѣ деца сжщо сж по-дребни, по-слаби и по-малко жизнерадостни отъ децата на заможнитѣ родители. Физическото развитие, следователно, не се опредѣля само отъ наследствеността: въ голѣма степенъ то зависи и отъ условията, при които живѣе и расте детето.

Днешното училище съвсемъ малко се грижи за физическото възпитание на децата. Това е единъ отъ най-голѣмитѣ му грѣхове. Ала ще дойде день, когато общественитѣ интереси ще наложатъ да се грижи за здравето на възпитаницитѣ си поне толкова, колкото се грижи за обучението и душевното имъ възпитание. Въ всички училища трѣбва да се въведе постояненъ медицински надзоръ. Лѣкари, подпомагани отъ учителитѣ, трѣбва да правятъ редовни наблюдения и изследвания върху здравословното състояние на ученицитѣ и за всѣки ученикъ да водятъ специална книжка (фишъ).

Ритмичната гимнастика трѣбва да се предпочита предъ атлетичната. Последната удѣлжава коститѣ и изтощава силитѣ на ученицитѣ.

Умственото възпитание трѣбва да се гради върху принципитѣ на *наследността, активността и самодейността*. Не бива да се задѣлжаватъ децата да обременяватъ паметта си съ думи, правила и формули, които не разбиратъ или само наполовина разбиратъ. Сухата отвлѣчена наука нѣма мѣсто въ основното училище. Тамъ трѣбва да се поднасятъ само факти, отъ които децата ще могатъ сами да правятъ съответни изводи. Знанията трѣбва да се добиватъ чрезъ *наблюдения, опити и упражнения*.

Учителтъ никога не трѣбва да забравя, че да обучавашъ не значи да преподавашъ готови истини. *Да обучавашъ значи да предизвикашъ интереси и да ги задоволявашъ*. Даването на знания, отъ коато ученицитѣ не сж почувствували нужда, не е обучение.

Учителтъ трѣбва да потиква ученицитѣ свободно да излагатъ своитѣ наблюдения и преживѣвания. Наблюденията срѣдъ природата, посещенияето на музеи, паметници, работилници и др., разглеждането на предмети и документи да

ватъ не само ясни, трайни и ценни знания, но даватъ и множество поводи и потици за развитието на детският говоръ.

Домашниятъ упражнениа трѣбва да се прѣмахнатъ за малкиятъ деца, а за голѣмитѣ съвсемъ да се намалятъ, или да се замѣстятъ съ колективна работа. Когато се задаватъ, никога да не се забравятъ домашниятъ условия, при които ученицитѣ ще ги извършватъ.

Училищниятъ ваканции сж необходими и за ученицитѣ и за учителитѣ. Еднитѣ и другитѣ презъ тѣхъ могатъ да си отпочинатъ отъ училищниятъ занятия и да събератъ нови сили за умственъ трудъ.

Ала въ никой случай ваканцитѣ не бива да се превръщатъ въ време за разпустностъ и леностъ. Тѣ трѣбва да се използватъ за излети срѣдъ природата и за живене на откритъ въздухъ.

Учителитѣ трѣбва да познава твърде добре детската психология. Ако я познава, лесно ще разбере, че децата не винаги могатъ да прекратятъ игритѣ си веднага, щомъ издрѣнка училищния звънецъ, или да останатъ такъ си кой-ни, както презъ време на занятията въ класъ, когато излизатъ да играятъ на училищния дворъ. Който не разбира това, много наказания ще налага за мними простѣпки.

Естественитѣ последици отъ действителнитѣ простѣпки трѣбва да бъдатъ обикновенитѣ санкции. Тогава всички ученици ще знаятъ, че наложеното наказание е сѣдбоносниятъ край на всѣка осѣдителна простѣпка. Прощката на простѣпката, за която детето искрено се разкайва, не трѣбва да се отбѣгва. Тя лѣкува нравственитѣ недѣзи по-добре отъ наказанието.

Учителитѣ трѣбва да бѣде спокоенъ, достоенъ, справедливъ, енергиченъ и добъръ. Той често трѣбва да си припомня своитѣ детски години и дисциплинарната система, на която е билъ подлаганъ тогава. Тия спомени ще му внушатъ да бѣде снисходителенъ и безпристрастенъ.

Авторитѣ не се задоволяватъ само съ теоретически разсѣждения: тѣ посочватъ и какъ могатъ да се приложатъ въ училищната практика тѣхнитѣ искания.

— „Ако ние ръководимъ нѣкое отдѣление, казватъ тѣ, учебниятъ день ще започва и свършва съ пѣсень — съ една отъ ония пѣсни, които говорятъ направо на детската душа, — пѣсни, създадени въ миналото отъ народното творчество, или написани отъ талантиливи музиканти, които разбиратъ чувствата на тѣлпата и младежта.

Морални четива, разкази и беседи ще се вплитатъ систематично въ всѣкидневната работа.

Всѣко събитие изъ кръга на детскитѣ наблюдения ще се използва за беседи на етични теми.

Инициативата и искреността ще бъдат на почитъ въ отдѣлението.

Дисциплинарниятъ правилникъ ще бжде изчистенъ отъ всички грѣшки, вмъкнати въ него: укори, разпити на ученици за простѣпки на тѣхни другари, класни наказания и др.

Предателството (издайничеството) ще се наказва всѣкога, безъ каквото и да е изключение.

Надпреварването между ученицитѣ не трѣбва да има за целъ — едни да побѣдатъ други.

Наградитѣ, които подхранватъ високомѣрието и на родители и на деца, трѣбва да се премахнатъ.

Училищната дисциплина трѣбва да се гради върху нравствени норми, *признати и приети отъ съвестта на всички.*

Презъ периода на половото зазрѣване (пубертетната възраст) юношата преживѣва голѣмъ физиологически и душевенъ кризисъ. Родителитѣ и учителитѣ трѣбва да бждатъ твърде внимателни къмъ него. Тѣ трѣбва да избѣгватъ всичко, съ което биха могли да наранятъ неговото честолюбие, неговитѣ великодушни идеи и стремежи. Приятелскиятъ съветъ е най-умѣстното сръдство, съ което възпитателтъ може презъ тоя периодъ да въздействува успѣшно върху юношеската душа.

Когато ученицитѣ навършатъ 12 години, предъ учителя се изпречва нова тежка задача: той трѣбва да се погрижи и за половото имъ възпитание. За последното ще се изпълзува обучението по естествознание. Като се изхожда отъ наблюдения върху половия животъ на растения и животни, ученицитѣ постепенно и неусѣтно ще се запознаятъ и съ генезиса на човѣшкия животъ. Беседи върху венерическитѣ болести могатъ да се водятъ само съ 17–20 годишни младежи. Тѣ трѣбва да се повѣрятъ на училищния лѣкарь.

Авторитѣ завършватъ труда си съ очеркъ върху развитието на съвременното училище. Много отъ посоченитѣ педагогически принципи сж приложени въ редица възпитателни заведения за нормални и анормални деца, особено въ тѣй нареченитѣ „нови училища“. Въ последнитѣ е създадена сръда, която се приближава до семейната сръда. Тя дава възможностъ и условия на децата да развиватъ свободно своитѣ физически и душевни сили и способности и да формиратъ своя характеръ. Тамъ децата се чувствуватъ доволни и щастливи.

А. Б.

Четири главни елемента на образованието. Отъ д-ръ **Томасъ Джесъ Джонсъ.** Преведе отъ английски *Василь Узунковъ.* Плѣвенъ. Издание на „Флора“. 1928 г. Цена 40 лева.

Книгата на Джонса е издадена за пръвъ пѣтъ презъ 1926 год. въ Ню-Йоркъ и Лондонъ. Преведена на брлгарски

въ толкова близко време от нейното появяване въ Америка и Англия, тя е цѣла изненада.

Уводътъ, написанъ отъ съръ М. Е. Садлеръ, професоръ въ Оксфордския университетъ, започва така: „Четецътъ на тая книга ще се види поведенъ отъ единъ опитенъ водачъ къмъ сърдцето на образованието“. Само това е достатъчно да се схване стойността и значението на книгата.

Въ всѣка нейна страница авторътъ развива и подчертава възгледитѣ: 1. *Образованието е необходимо за самия животъ* и 2. *Общественото съзнание е образователно становище*. Той намира, че за единъ достоенъ животъ найважното сж тѣлесното и душевно здраве, честенъ трудъ за прехрана, общения съ Бога, съ семейството, съ приятели, съотечественици и съ човѣци, опръсняване и развлѣчение, като частъ отъ ритма на живота. Училището трѣбва да приспособи своята работа къмъ общественитѣ нужди.

Като синтезъ на всички положения, застъпени въ книгата, авторътъ опредѣля следнитѣ елементи на образованието: 1. *Здраве и хищеня*; 2. *Оценка и използване на обстановката*; 3. *Домъ и домакинство* и 4. *Развлѣчение и култура*. Върху тия елементи трѣбва да се изгради образователната и възпитателна дейность и въ основнитѣ училища, и въ гимназиитѣ, и въ университетитѣ.

Съ рѣдка вещина авторътъ посочва, какъ може при всѣка степенъ на обучението, даже и при всѣки учебенъ предметъ, да се отгледатъ тѣзи главни елементи на образованието.

Книгата на Джонса е резултатъ отъ дълго проучване на образователното дѣло въ Европа и Америка.

Тя има универсално значение. Интересна и много поучителна е тая книга и за лѣкаря, и за агронома, и за общественика, и за учителя, и за свещеника, и за инженера.

Преводътъ е грижливо направенъ. Преводачътъ е на правилъ много добре, че ни поднася една бележита въ сегашната свѣтовна литература книга по въпроса за образованието.

Книгата е одобрена отъ Министерството на народното просвѣщение за училищнитѣ библиотеки.

Трѣбва да бжде притежание на всѣка учителска и училищна библиотека.

Х. П.

На нжде? Романъ отъ нашитѣ дни. Отъ Владимиръ Н. Даскаловъ. В. Търново. 1928 г. Цена 25 лева.

Бедно дете на българското село, отрано останало сиракъ, скитащо по чужди врати, овчарче на чужди стада. Но растещо на волна волность срѣдъ полския ширъ, близко до пулса на природата и далечъ отъ хорскитѣ суети. И ето срѣщатъ се две сродни души: детето — сираче и учи-

тель — чужденецъ. Учителѣтъ го прибира при себе си, открива способноститѣ му и се загрижва за неговото възпитание. — „Любомировъ приучваше Стояна да почита и обича земята не само като живописъ, като красота, но и като майка, която дава най-необходимото за човѣка.“ Следъ като свършва селската прогимназия, учителѣтъ го подготвя да държи всѣка година изпити при гимназията въ града и така добива срѣдне образование. Но една вечеръ стражари задигватъ учителя, и той „просто изчезва“. . . .

„Стоянъ отново се намѣри на улицата. Хората странеха отъ него“. . . И пакъ скитане. Най-после попада при далеченъ свой роднина чифликчия, старецъ — добрякъ, при когото остава две години като работникъ на земята му. Този простъ селякъ си има свой свѣтогледъ: „Истинскиятъ животъ е тукъ, въ село, до земята, която ни дава хлѣба. . . И ако вие, ученици, не бѣгахте отъ насъ, отъ селянитѣ, тсгазъ цѣла България щя стане рай!“ . . .

Ала въпрѣки тия съвети на мѣдрия старецъ, въпрѣки увлѣчението си по хубаво селско мсмице, вѣренъ на учительнитѣ завети и подбужданъ отъ по-възрастенъ селски младежъ — студентъ, Стоянъ отива въ столицата да продължи образованието си. Но столичния кидежъ бързо го замества, увлича го по най-разнообразни пжтища. Наивниятъ селски младежъ попада въ различни срѣди, преживява много изпитания: любовъ, разгулъ, поквара, партизанство и най-после съ убита вѣра въ всичко, съ покрусени надежди, той спира на голѣмъ кржстопжтъ и самъ себе си пита: „На кжде?“ Вsrѣдъ този хаосъ отъ противоречия едничка спасителна звезда проблѣсва: селото.

„Трудътъ, физическия трудъ има важно значение; той открива радости, които на много хора не сж познати. Азъ дойдохъ тукъ да работя върху книгитѣ и мислѣхъ въ тѣхъ да намѣря своето призвание. Лъгалъ съмъ се. . . . Отивамъ на село, не само да уча селянитѣ на умъ и разумъ, не само да въвеждамъ реформи. . . . но и да разработвамъ земята!“ . . . Свѣстениятъ младежъ иска да изличи всички рани отъ тѣлото и душата си и преобразенъ се завръща пакъ при своя благодетель, при неговата здрава природна мѣдростъ и при чистата усмивка на две сини очи — неговото първо увлѣчение. . . .

Сегашната младежъ е изпаднала на страшенъ кржстопжтъ. Съ оскждни срѣдства тя се учи, доучва или не доучва, но когато се изстѣпи предъ хилядитѣ нужди на живота, съ помраченъ взоръ пита: „Сега на кжде?“ „Назадъ къмъ труда, къмъ природата, къмъ чистия животъ на старитѣ българи!“ — ето отговорътъ, що писателѣтъ сочи на всички ни днесъ.

Н. Беневъ.